

Sveriges Apoteksförening

BRANSCHRAPPOR 2024

FÖRORD

2023 var ett intensivt år för branschen. Det tuffa ekonomiska läget och bristen på läkemedel var krävande för apoteken. Trots detta har apoteken fortsatt att utveckla sitt samhällsuppdrag, som enskilda företag, tillsammans i branschen och i samarbete med myndigheterna.

Problematiken med restnoterade läkemedel har blivit kännbart för allt fler patienter. Under 2023 har problemet rört över 1 000 olika sorters läkemedel. Det har handlat om brist på alla möjliga sorters läkemedel, från smärtstillande barnläkemedel till kritiska epilepsiläkemedel. Apotekens personal lägger ned mycket arbete på att hjälpa patienter att lösa problemen. Ofta kan farmaceuten hitta likvärdiga läkemedel, men skulle behöva fler verktyg för att få genomföra byte till tillgängligt läkemedel. Under året har regeringen infört sanktionsavgifter när läkemedelsföretagen inte rapporterar in kommande brister vilket jag hoppas kommer att ge effekt.

Inflationen som följde av pandemi och krig i världen satte onekligen spår i apoteksbranschen. Det blev alltmer uppenbart att samhällets ersättning till apoteken för att utföra grunduppdragen inte täcker apotekens kostnader. Under året har branschen haft en nära och bra dialog med TLV och apoteken kommer att kompenseras för de kraftigt ökade kostnader som inflationen fört med sig. Det är hög tid för samhället att fundera närmre på hur apoteken ska finansieras i framtiden. Vill samhället belöna det farmaceutiska mervärdet? Eller ska apoteken vara beroende av annan försäljning för sin överlevnad? Vad får vi då för apoteksmarknad på sikt?

Under 2023 fortsatte försöksverksamheten med farmaceutiska tjänster på apotek. Ett samarbete mellan apoteken och myndigheten TLV. Tjänsterna ger goda effekter för patienterna och TLV har nu i ett första steg föreslagit ett införande av tjänsten inhalationsvägledning. Min förhoppning är att den här typen av farmaceutiska tjänster snart ska införas permanent på apotek.

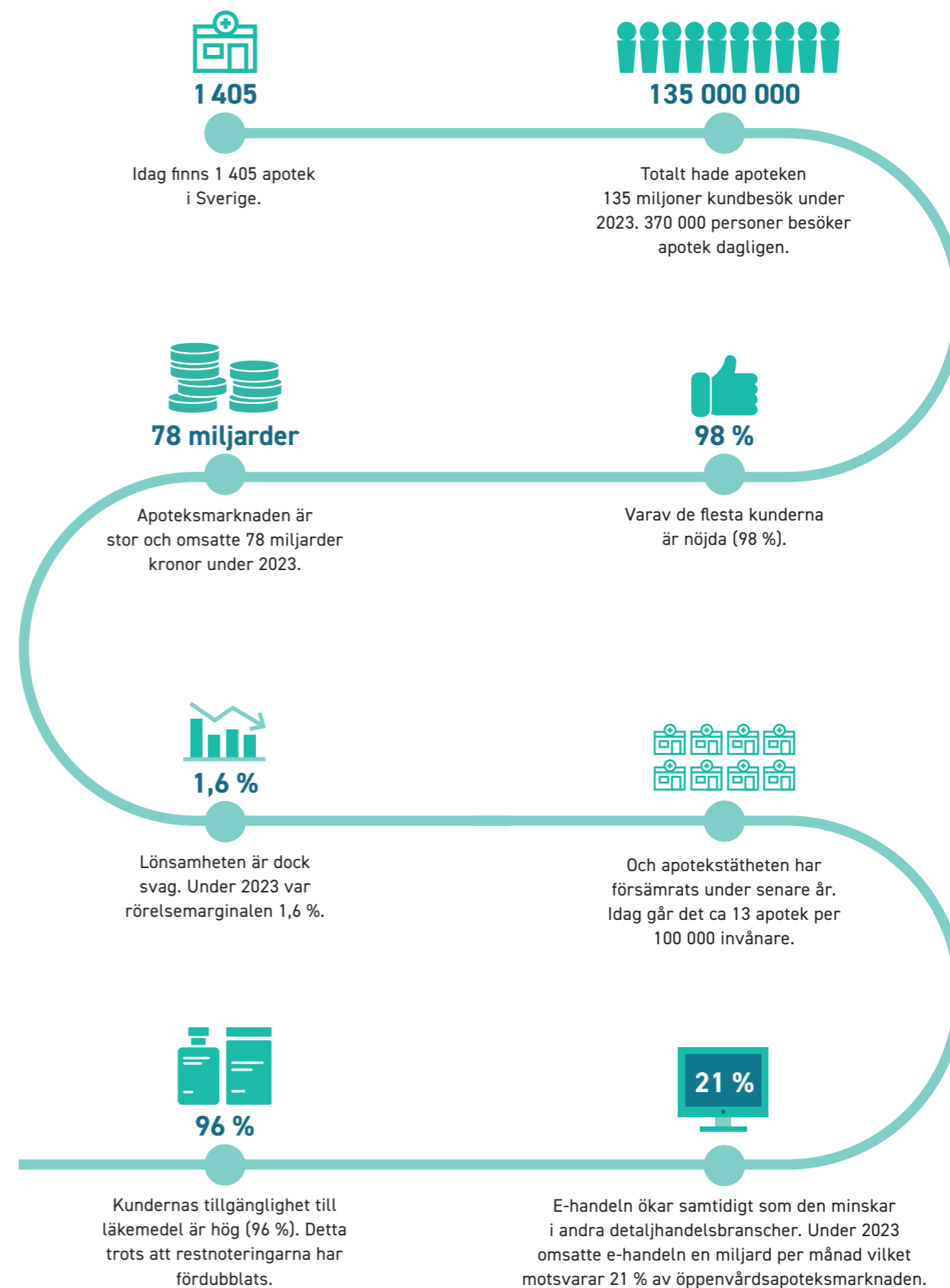

Johan Wallér
Vd, Sveriges Apoteksförening

INNEHÅLL

Året i korthet	5	5. Apotekens medarbetare	22
1. Apoteken och kunderna	6	Apotekens viktigaste resurs	22
Hög kundnöjdhet	6	Antalet anställda i branschen	22
Kundernas ärenden på apotek	6	Utmaningar med kompetensförsörjning	23
De olika apoteksföretagen	7	6. Vårt samhällsuppdrag	25
Apotek på öppenvårdsmarknaden	7	Apotekens grunduppdrag	25
Apotek på slutenvårdsmarknaden	7	Krav på apoteken	26
		Apotekens uppdrag i framtiden	27
2. Apoteksmarknadens ekonomiska utveckling	8	7. Tillgänglighet till läkemedel	28
Den totala apoteksmarknaden	8	Läkemedelslager i Sverige	28
– både öppenvård och slutenvård	8	Läkemedelsbrist	30
Apotekens samlade ekonomiska resultat är fortsatt svagt	12	Intervju med farmaceut om brister	30
3. Tillgänglighet till apotek	13	8. Läkemedel och hållbarhet	31
Antal öppenvårdsapotek	13	Miljöskadliga läkemedel	31
Antal apotek i förhållande till antalet invånare	13	Ansvarfull försäljning av diklofenak	31
Apotekens öppettider	14	Överblivna läkemedel	31
Apotek per län och apotekstäthet	14	Välvald – apotekens krav för ansvarsfull läkemedelsanvändning	32
Bra spridning över landet och olika kommungrupper	15	Apoteksföretagens arbete med hållbarhetsfrågor	32
Apotek i glesbygd	16	9. Affärsutveckling hos apoteksföretagen	33
Den svenska apotekstätheten i ett europeiskt perspektiv	16	10. Om Sveriges apoteksörening	35
4. Apotekens ekonomiska förutsättningar	18		
Behov av ändamålsenliga och effektiva regler	18		
Höjd handelsmarginal – en välkommen kompensation för ökade kostnader	18		
Höjda avgifter drabbar apoteken	19		
Parallellimporterade läkemedel är viktiga för apoteken	20		
Periodens vara-systemet behöver förändras	20		
Distribution och returrätt av läkemedel	21		

ÅRET I KORTHET

1. APOTEKEN OCH KUNDERNA

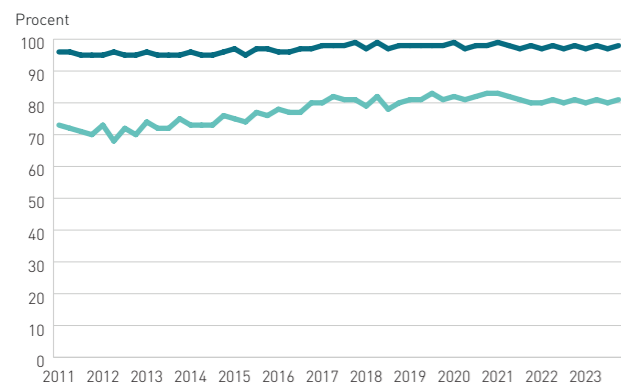
Den svenska apoteksmarknaden består av rikstäckande kedjor, renodlade e-handelsaktörer samt enskilt drivna apotek. Totalt finns 1 405 fysiska öppenvårdsapotek, sju e-handelsapotek samt 27 sjukhusapotek och tre dosapotek.

Hög kundnöjdhet

Apoteken har generellt sett mycket nöjda kunder och har haft det under lång tid. Totalt 98 procent av kunderna är nöjda med sitt senaste apoteksbesök och 80 procent ger betygen ”mycket bra” respektive ”utomordentligt bra” (betyg fyra och fem på en femgradig skala). Oavsett kön, ålder och bostadsort är apotekskunderna nöjda med sina apotek.

Årligen återkommande kundundersökningar visar att de två främsta skälen till att kunderna är mycket nöjda med sina apotek är det geografiska läget och att apoteket har det man behöver. Kort väntetid och ett trevligt bemötande från personalen är också viktiga faktorer. Kunderna anser att apotekspersonalen är förtroendeingivande samt att de får bra vägledning och råd på apotek.

Övergripande kundnöjdhet

● Topp-3: Andel som gett ett helhetsbetyg "Utomordentligt bra", "Mycket bra" eller "Bra"
● Topp-2: Andel som gett ett helhetsbetyg "Utomordentligt bra" eller "Mycket bra"

Källa: Kantar Sifo, Kundnöjdhet på apoteksmarknaden

Kundernas ärenden på apotek

Varje dag besöker cirka 370 000 personer något av landets fysiska apotek eller e-handeln. Totalt hade apoteken cirka 135 miljoner kundbesök under 2023. En stor andel eller cirka 37 procent av de personer

som besöker ett apotek gör det för att hämta sina receptbelagda läkemedel. Sveriges apotek expedierade under 2023 cirka 91 miljoner humanrecept samt dosdispenserade läkemedel åt 280 000 kunder. Resterande 63 procent av apotekens besökare är kunder som handlar receptfria egenvårdsläkemedel och andra varor. När kunderna besöker ett apotek är det ofta med flera syften samtidigt och den som ska hämta ett receptläkemedel passar många gånger på att köpa receptfria läkemedel eller andra apoteksvaror.

Bild från Kronans apotek

De olika apoteksföretagen

Den svenska apoteksmarknaden består av fyra rikstäckande kedjor; Apoteket AB, Apotek Hjärtat, Kronans Apotek och Doz Apotek. Alla kedjorna driver både fysiska apotek och e-handel. Under 2023 blev sammanslagningen av Kronans apotek och Apoteksgruppen klar och verksamheten kommer framöver att drivas under namnet Kronans Apotek. Dessutom finns det tre renodlade e-handelsapotek; Apotea, Meds och ApoEx samt 49 enskilt drivna apotek. De sistnämnda organiserar sig inom Sveriges oberoende apoteksaktörers förening (SOAF) som i sin tur är medlem hos Sveriges apoteksörening. ApoEx är föreningens enda medlem som är helt inriktad på slutenvården.

Apotek på öppenvårdsmarknaden

Öppenvårdsapotek är butiker som en konsument kan besöka fysiskt. Det fanns vid årsskiftet 2023/24 1 405 öppenvårdsapotek. Därutöver finns apotek som enbart säljer och ger råd om läkemedel via internet. Totalt finns sju distans- eller e-handelsapotek och utöver de renodlade e-handelsaktörerna har även apotekskedjorna e-handel i varierande omfattning. Utöver öppenvårdsapoteken finns knappt 600 apoteksombud som fungerar som utlämningsställen för läkemedel och apoteksvaror¹. Ombuden finns på mindre orter som saknar apotek. Antalet ombud har minskat som en följd av att bensinstationer och mindre butiker har lagts ner och att apotekens e-handelsförsäljning har ökat.

Dosapoteken är en specialform av apotek med öppenvårdsapotekstillstånd. På dosapoteken packas läkemedel om i påsar med den uppsättning av olika läkemedel som en viss patient ska ta vid ett visst tillfälle. Ompackningen kallas dosdispensering och är en tjänst som regioner upphandlar. Syftet är att underlätta för framför allt äldre personer som tar många

1) TLV, 2023 uppföljning av apoteksmarknadens utveckling.

Bild från ApoEx

läkemedel samtidigt. Ungefär 280 000 personer har dosdispenserade läkemedel. Det finns tre dosapotek som drivs av tre olika aktörer; Apoteket AB, Svensk Dos och Apotekstjänst. Viss dosdispensering görs också av läkemedel till slutenvården och dessutom har vissa apotek utvecklat en tjänst som kan köpas av privatpersoner. Under 2023 har Apotekstjänst köpt Svensk Dos. Affären väntar dock på godkännande från Konkurrensverket.

Apotek på slutenvårdsmarknaden

Det finns 27 sjukhusapotek som försörjer slutenvården samt vissa institutioner med läkemedel. Sjukhusapoteken har minskat i antal till följd av koncentrationen till färre enheter genom att försörjningstjänsterna upphandlas för en eller flera regioner. Det finns för närvarande två apoteksaktörer som levererar läkemedel till sjukhusen i form av tillverkning eller försörjningstjänster; Apoteket AB och ApoEx. Tillverkningsapoteken (extempore apoteken) tillverkar individanpassade läkemedel för både öppenvårds- och slutenvårdspatienter. Det handlar bland annat om cytostatika, antibiotika och parenteral nutrition. Tillverkning sker även för kliniska provningar. I följande tabell redovisas samtliga former av apotek som var aktiva i slutet av 2023.

Olika typer av apotek på den svenska marknaden

Apotek uppdelade på kategorier	2022	2023
Antal fysiska öppenvårdsapotek	1 407	1 405
Internetapotek ¹	7	7
Sjukhusapotek (inom slutenvården)	28	27
Tillverkningsapotek	4	4
Dosapotek	3	3
Summa	1 449	1 446

1) Verksamheter med apotekstillstånd och fullsortiment av receptbelagda varor som enbart arbetar med distans- eller e-handel, och som inte går att besöka fysiskt som konsument.

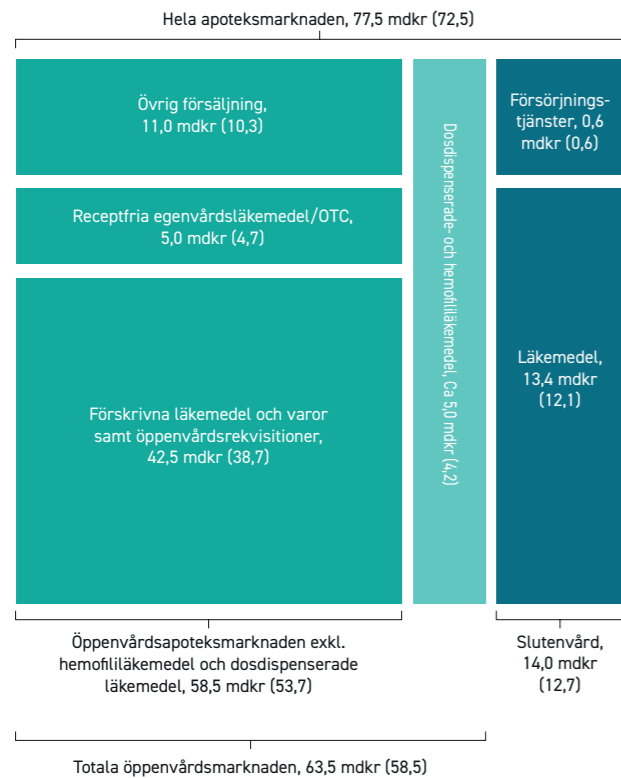
Källa: SA Service AB och expeditionsställeregistret EXPO

2. APOTEKSMARKNADENS EKONOMISKA UTVECKLING

Den totala apoteksmarknaden – både öppenvård och slutenvård

Hela apoteksmarknaden inklusive slutenvård omsatte knappt 78 miljarder kronor 2023, vilket är en ökning med 5 miljarder eller 6,9 procent jämfört med 2022. Omsättningen på den totala öppenvårdsapoteksmarknaden uppgick till knappt 64 miljarder kronor samma år, vilket innebär en ökning med 5 miljarder eller 8,5 procent från föregående år. I omsättningen ingår då även hemofililäkemedel för blodarsjuka och läkemedel som distribueras via dos-apoteken. Slutenvårdsmarknaden, som i huvudsak är läkemedelsförsörjning till ineliggande patienter, omsatte cirka 14 miljarder kronor 2023.

Schematisk översikt över apoteksmarknaden utifrån omsättning

Anmärkning: All omsättning avser pris till konsument eller slutkund (AUP) exklusive moms, förutom läkemedel till slutenvården där priserna är nettopriser. Istället erhåller apoteken en ersättning för försörjningstjänsten. En del av de dosdispenserade läkemedlen är helförpackningar som går via Dos-apoteken och andra, mindre apotek som inte rapporterar till SA Service. Figuren illustrerar olika delar av apoteksmarknaden 2023 (år 2022 inom parentes).

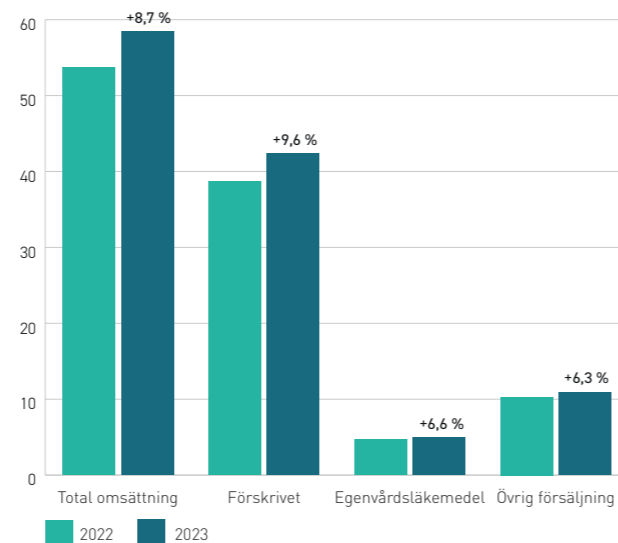
Källa: SA Service AB och E-hälsomyndigheten

Öppenvårdsmarknaden och utvecklingen för olika segment

Under 2023 uppgick nettoomsättningen på öppenvårdsapoteksmarknaden till drygt 58 miljarder kronor. I dessa siffror ingår apotekens försäljning av läkemedel, apoteksvaror och övriga varor medan hemofili- och dosdispenserade läkemedel är exkluderade. Det dominerande segmentet är förskrivna läkemedel som svarar för drygt 42 miljarder kronor eller knappt 73 procent, medan receptfria läkemedel omsätter 5 miljarder kronor eller knappt nio procent och övriga apoteksvaror 11 miljarder kronor eller knappt 19 procent. På öppenvårdsmarknaden konkurrerar även andra försäljningsställen som livsmedelsbutiker och bensinstationer med apotek om försäljningen av vissa receptfria läkemedel, men denna försäljning räknas inte in i apoteksmarknaden.

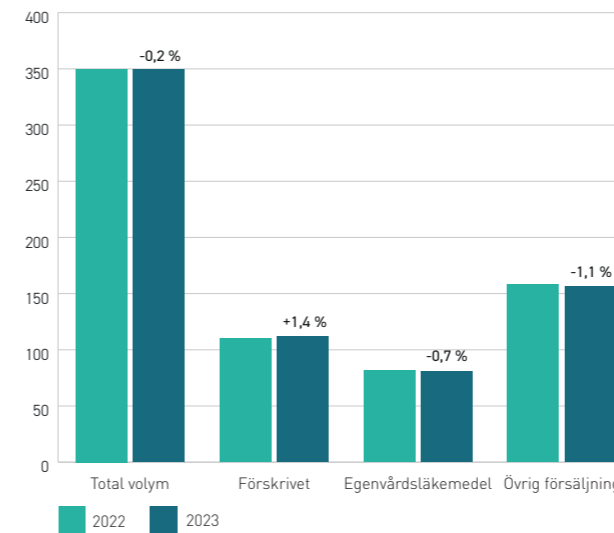
Mätt i volym, det vill säga antalet sålda enheter (oftast förpackningar), var öppenvårdsapoteksmarknaden totalt sett i princip oförändrad jämfört med 2022. Enbart försäljningen av receptbelagda läkemedel hade en positiv tillväxt i volym under 2023. Uttryckt i volym är apoteksvaror och övrig försäljning det dominerande segmentet vilket svarar för cirka 45 procent.

Nettoomsättning på öppenvårdsapoteksmarknaden 2022–2023, miljarder kronor

Anm: Procenttalen avser utvecklingen jämfört med föregående år.
Källa: SA Service AB

Antal sålda förpackningar på öppenvårdsapoteksmarknaden 2022–2023, miljoner enheter

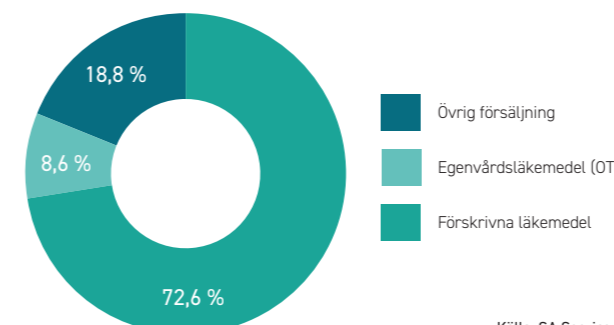

Anm: Procenttalen avser utvecklingen jämfört med föregående år.
Källa: SA Service AB

Förskrivna läkemedel

Av öppenvårdsapotekens omsättning utgör förskrivna läkemedel lejonparten eller knappt 73 procent. Dessa läkemedel svarar för en knapp tredjedel av det totala antalet sålda enheter. Vilka läkemedel som förskrivs, och i vilken omfattning, styrs helt av vårdens förskrivare och är därmed inget som apoteken kan eller ska påverka. Därtill är både apotekens inköpspris och försäljningspris fastställda av Tandvårds- och läkemedelsförmånsverket (TLV) för de läkemedel som ingår i läkemedelsförmånen. Apotekens verksamhet rörande förskrivna läkemedel skiljer sig därför markant åt från andra branscher, där fri prissättning, den egna produktionsförmågan och självständiga val av sortiment för varor och tjänster är centrala utgångspunkter. Totalt omsatte förskrivna läkemedel inklusive s.k. öppenvårdsrekvisitioner drygt 42 miljarder kronor 2023 medan volymen ökade med 1,4 procent jämfört med föregående år.

Omsättning (kr) per segment, 2023

Källa: SA Service AB

2) E-hälsomyndigheten, Concise

Receptfria egenvårdsläkemedel (OTC)

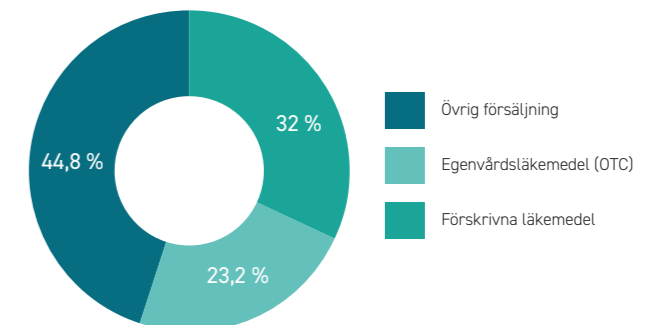
Receptfria läkemedel är en del av försäljningen som apoteken delvis kan påverka. Dessa läkemedel motsvarar knappt nio procent av omsättningen och cirka 23 procent av antalet sålda enheter. För receptfria läkemedel råder fri prissättning, men konkurrensen är hård såväl mellan apotekskedjorna som från den starkt växande e-handeln. Därtill finns konkurrens från detaljhandeln som också får sälja vissa receptfria läkemedel.

Omsättningen av egenvårdsläkemedel (OTC) uppgick 2023 till 5 miljarder kronor, vilket är en ökning med 6,6 procent jämfört med 2022 medan volymen minskade med 0,7 procent. Detta innebär ökade genomsnittliga priser för detta segment som under de senaste åren uppvisat fallande priser. Andelen receptfria läkemedel som säljs utanför apotek uppgick till cirka 16 procent av den totala omsättningen av receptfria läkemedel 2023, vilket är oförändrat jämfört med föregående år.² För att möta konkurrensen från detaljhandeln, som främst säljer välkända varumärken, har apoteken introducerat fler alternativa egenvårdsläkemedel som till exempel olika varumärken med substanserna paracetamol och ibuprofen. Detta har ökat utbudet av billigare alternativ för konsumenterna och bidragit ytterligare till prispressen.

Övriga varor

De varor på apoteken som inte är läkemedel benämns övriga varor. Omsättningen av övriga varor uppgick 2023 till knappt elva miljarder kronor och svarade för knappt 19 procent av öppenvårdsapotekens omsättning 2023. Som andel av det totala antalet sålda enheter utgjorde de däremot 45 procent. Även detta segment uppvisade högre genomsnittliga priser då volymtillväxten var negativ medan omsättnings-tillväxten uppgick till 6,3 procent år 2023.

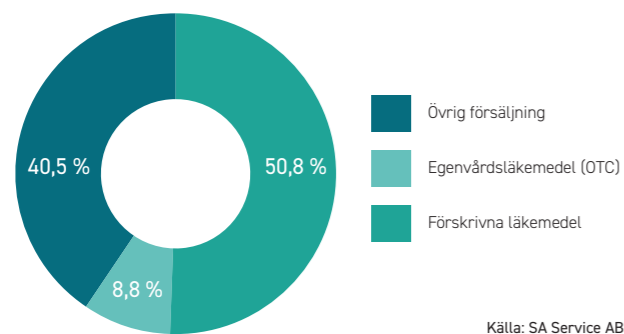
Volym (enheter) per segment, 2023

Källa: SA Service AB

Det finns en tydlig tendens att apoteken försöker kompensera den låga handelsmarginalen på förskrivna läkemedel och den hårda konkurrensen på egenvårdsmarknaden med en bra uppsättning och försäljning av övriga varor, som ofta har en särskild kvalitetsstämpel med fokus på hälsa och välbefinnande. Övriga varor har under de senaste åren svarat för den procentuellt högsta omsättningstillväxten, men under 2023 har receptbelagda läkemedel haft den bästa försäljningstillväxten av de tre segmenten. Övriga varor svarar för en betydligt större andel av omsättningen i e-handelskanalen och utgjorde cirka 40 procent år 2023.

Omsättning i e-handel (kr) per segment, 2023

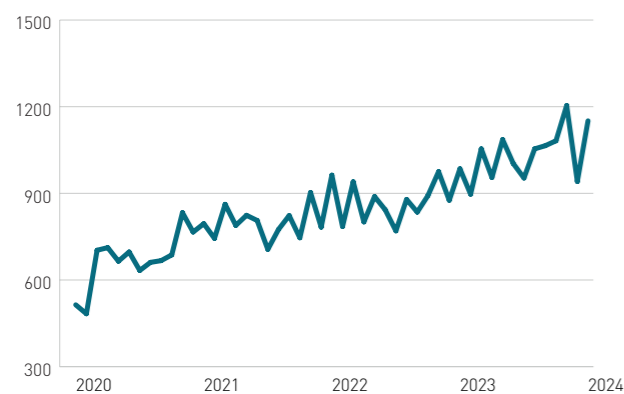

Källa: SA Service AB

E-handeln och kanalförskjutningen

Sedan början av 2020 har apotekens e-handel ökat i omsättning från cirka 500 miljoner kronor per månad till över en miljard kronor per månad under 2023. Försäljningen var ännu högre eller 1,15 miljarder kronor i januari 2023, som är en säsongsmässigt stark månad för e-handeln. För sistnämnda månad motsvarar det en ökning med cirka 125 procent jämfört med januari

Apotekens e-handel, total omsättning exkl. moms i miljoner kr

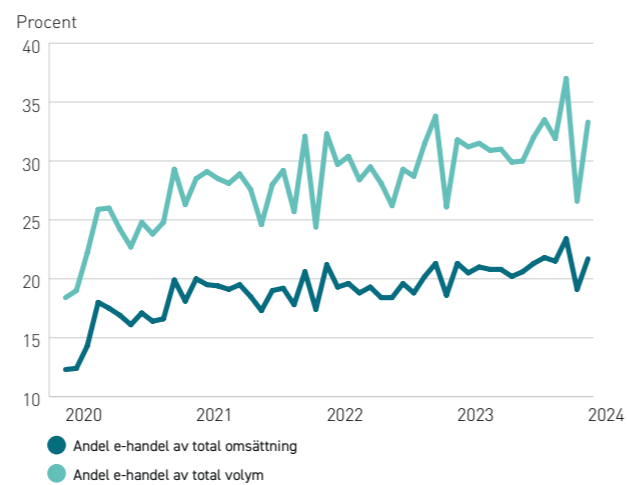
Källa: SA Service AB

2020, se diagram nedan. Värde tillväxten för apoteksbranschens e-handel uppgick till drygt 17 procent under 2023 jämfört med 2022. Motsvarande uppgift för 2022 var knappt 10 procent. Tillväxttakten för e-handelskanalen har således ökat under 2023 jämfört med föregående år till skillnad mot många andra detaljhandelsbranscher.

Den största segmentet omsättningsmässigt i e-handeln är receptläkemedel som svarar för hälften av värdet medan apoteksvaror och övriga varor svarar för cirka 40 procent. Om man i stället mäter volym, det vill säga antalet sålda förpackningar, svarar försäljningen av övriga varor för den övervägande delen eller 64 procent och egenvårdsläkemedel för 24 procent. E-handeln kan erbjuda en större sortimentsbredd än fysiska butiker av övriga varor till konkurrenskraftiga priser. Apotekens sammantagna e-handel svarade i januari 2023 för knappt 22 procent av omsättningen på apotekens öppenvårdsmarknad, och mätt i volym (antalet enheter) uppgick e-handeln till cirka 33 procent samma månad. Ett år tidigare var motsvarande andelar cirka 21 respektive 32 procent, varför omfattningen av e-handeln ökat något i förhållande till den växande totalmarknaden.

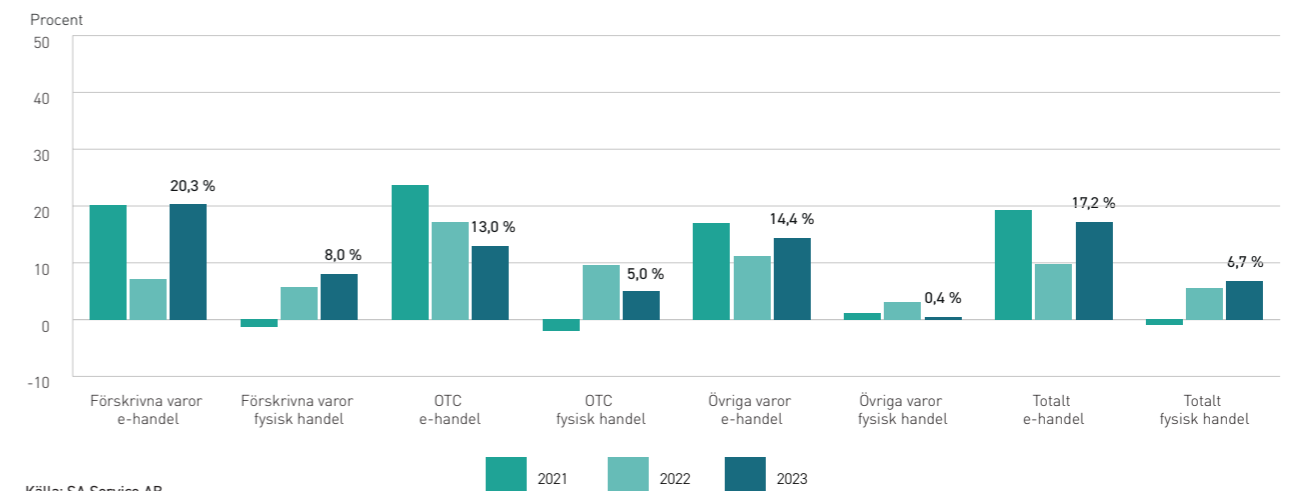
Under åren 2020 och 2021 skedde all tillväxt i e-handeln och denna utveckling har inneburit en förskjutning mot e-handelskanalen, men 2022 och även 2023 har båda kanalerna haft en värde tillväxt och det gäller också för samtliga tre segment. Den totala tillväxttakten var drygt 17 procent i e-handeln medan tillväxten var knappt sju procent i fysisk handel år 2023. Det framgår också tydligt av diagrammet att e-handels tillväxttakt ökat under 2023 jämfört med

E-handels andel av total omsättning och volym

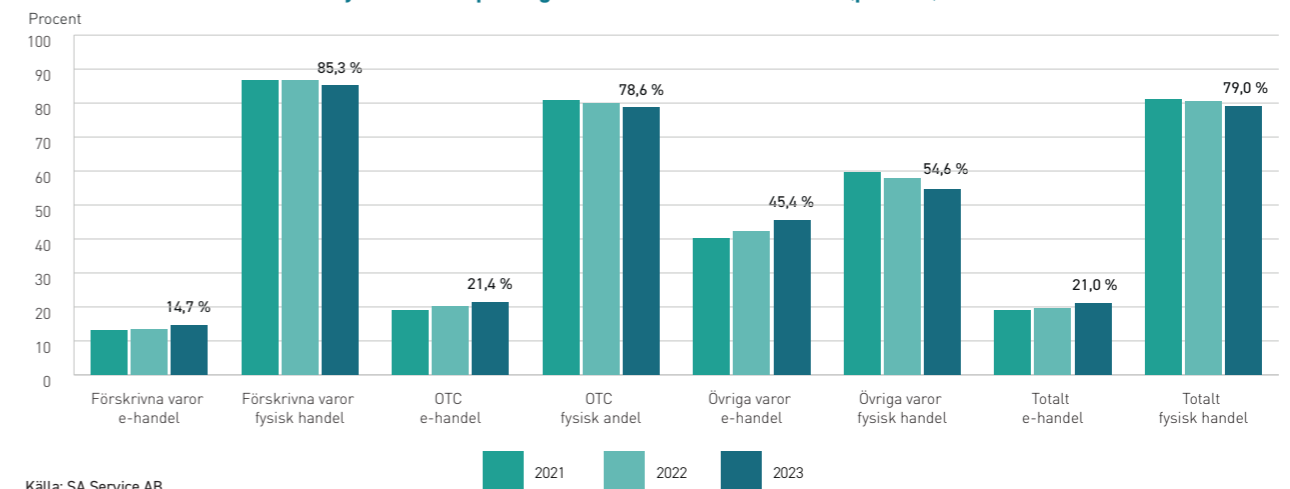
Källa: SA Service AB

Årlig tillväxttakt i värde för e-handel och fysisk handel per segment under åren 2021-2023 (procent)

Källa: SA Service AB

Värdeandelar för e-handel och fysisk handel per segment under åren 2021-2023 (procent)

Källa: SA Service AB

föregående år. Värt att notera är den kraftiga tillväxttakten för förskrivna varor i e-handelskanalen, som uppgick till cirka 20 procent.

Kanalförskjutningen innebär att cirka 45 procent av försäljningen av apoteksvaror och övriga varor skedde i e-handelskanalen år 2023. E-handelsandelen för receptfria läkemedel uppgick till drygt 21 procent 2023 medan motsvarande siffra för förskrivna varor var knappt 15 procent. Denna utveckling har påskyndats av pandemin och nya kunder har börjat och fortsatt använda e-handel. Ökningen är särskilt påtaglig för kunder över 70 år, vilket också är den åldersgrupp som påverkades mest av de tidigare restriktionerna.

Det bör dock noteras att även om tillväxten varit högre i e-handeln under senare år är den fysiska kanalen alltså helt dominerande och svarar för

drygt 85 procent av försäljningen av förskrivna läkemedel och knappt 79 procent av receptfria läkemedel. Detta illustrerar att den fysiska kanalen alltså är den överlägset största försäljningskanalen för läkemedel, men att e-handeln växer snabbt och bidrar med ökad tillgänglighet som kompletterar det fysiska butiksnätet. Landsbygd och mindre städer uppvisar en högre andel e-handel än större städer. Även pendlingskommuner verkar ha en större andel e-handel jämfört med andra kommuner.³⁾

Branschen har nu antagligen nått en nivå där omfattningen av e-handeln kommer att få en inverkan på den fysiska butiksstrukturen under kommande år. Under 2023 var dock antalet fysiska apotek enbart två färre jämfört med år 2002, men det är tredje året i rad som antalet apotek minskar.

3) TLV, 2019 års uppföljning av apoteksmarknadens utveckling

Slutenvårdsmarknaden

Omsättningen av läkemedel på slutenvårdsmarknaden uppgick till drygt 13 miljarder kronor 2023, vilket innebär en ökning med 10,7 procent jämfört med 2022. Omsättningen består i huvudsak av försäljning av rekvisitionsläkemedel till sjukhus för användning inom slutenvården. I slutenvårdsmarknaden ingår också försäljning av läkemedel till vissa statliga institutioner. Till detta bör läggas värdet av de försörjningstjänster som vissa aktörer efter upphandling tillhandahåller regioner. Under 2023 uppskattas detta värde till cirka 600 miljoner kronor. De senaste åren har vi sett att vissa, företrädesvis små regioner väljer att driva sjukhusapotek i egen regi. Större regioner väljer vanligtvis att upphandla från apotek som genom stordrift och hög kvalitet levererar kostnadseffektiva lösningar till sjukvården.

Apotekens samlade ekonomiska resultat är fortsatt svagt

Det ekonomiska resultatet för öppenvårdsapoteksmarknaden som helhet redovisas som rörelsemarginal i tabellen nedan, det vill säga som apotekens samlade rörelseresultat (EBIT) i relation till apotekens samlade nettoomsättning. Apotekens rörelsemarginal uppskattas till 1,6 procent för 2023 och rörelsemarginalen har därmed under de senaste åren legat under två procent.

Apotekens intjäningsmöjligheter är i stor utsträckning beroende av dels storleken på den statligt

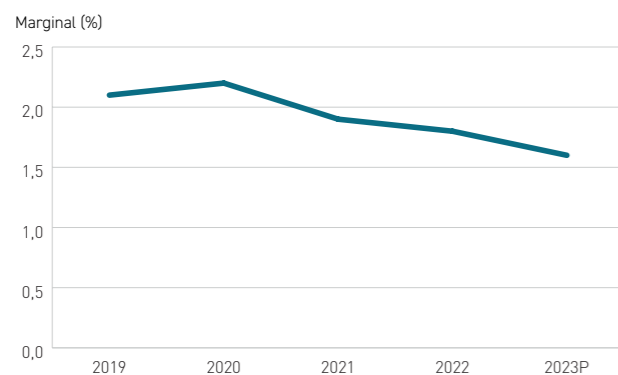

bestämda handelsmarginalen, dels hur parallellimporten utvecklas (se vidare om parallellimport i kapitel 4). Apotekens förhandlingsrätt och rätt att sälja parallellimporterade läkemedel innebär en marginalförstärkning då de kan köpa in dessa produkter till ett lägre pris än det av TLV fastställda inköpspriset, utan att behöva sänka försäljningspriset i motsvarande mån. Omfattningen av parallellimporten har minskat under särskilt senare delen av 2022 och 2023 till följd av kronans fortsatta försvagning och värdeandelen av förskrivna läkemedel uppgick till 7,5 procent i januari 2023.

För läkemedel utanför förmånen, receptfria läkemedel och övriga apoteksvaror råder fri prissättning, men marginalen inom dessa segment pressas av hård priskonkurrens, inte minst från den växande e-handeln. Den övergripande lönsamheten för öppenvårdsapoteken är därför fortsatt svag och inte långsiktigt hållbar på nuvarande nivåer.

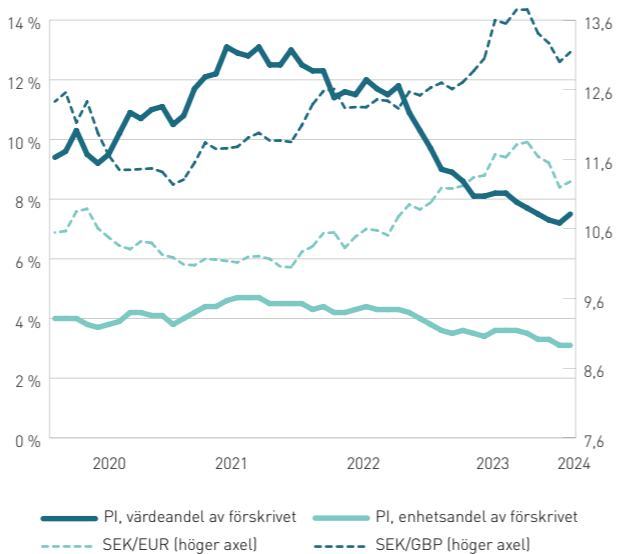
Apotekens samlade rörelseresultat de senaste 5 åren

Procent	2019	2020	2021	2022	2023 ^P
Rörelsemarginal (EBIT)	2,1	2,2	1,9	1,7	1,6

Anm: 2023 är en prognos. Exklusive Dosverksamheten.
Källa: Apotekens officiella årsredovisningar, direkta uppgifter från apoteken samt SA Service AB.

Parallellimport (PI), andel av förskrivna läkemedel (vänster axel) samt kronans utveckling mot euro och GBP (höger axel)

Källa: SA Service AB och Riksbanken

3. TILLGÄNGLIGHET TILL APOTEK

Idag finns **1 405** öppenvårdsapotek och sju e-handelsapotek.

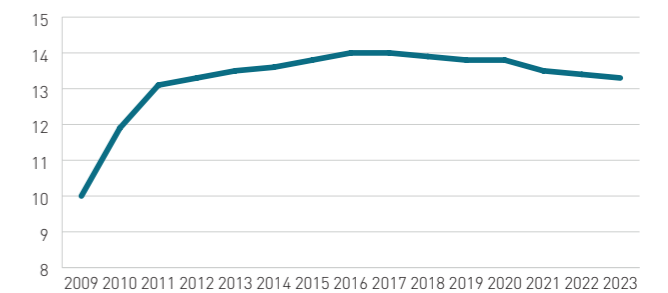
Antal öppenvårdsapotek

Apoteksmarknaden omreglerades 2009 och antalet fysiska öppenvårdsapotek har därefter ökat varje år fram till och med 2020. Vid årsskiftet 2023/24 hade Sverige 1 405 öppenvårdsapotek, vilket innebär en ökning med 476 apotek eller drygt 50 procent jämfört med 2009. Det finns således väsentligt fler apotek idag samt en betydande e-handel. År 2021 innebar dock ett trendbrott då antalet apotek minskade och även under 2022 och 2023 fortsatte denna utveckling med färre fysiska apotek. En anledning till detta är den ökade e-handeln som nu svarar för 21 procent av den totala omsättningen, vilket får en påverkan på butiksstrukturen och etableringen av apotek.

Antal apotek i förhållande till antalet invånare

Även om antalet apotek ökade stadigt fram till 2020 är apotekstätheten, mätt som antal fysiska öppenvårdsapotek per invånare, tillbaka på samma nivå 2023 som den var 2012. Båda dessa år fanns det 13,3 fysiska öppenvårdsapotek per 100 000 invånare. Apotekstätheten ökade särskilt under åren 2010 och 2011 och har därefter varit relativt konstant. Ökningen av antalet apotek från 2012 och framåt har helt uppvägs av att befolkningen i Sverige ökat mycket snabbt under samma period.

Apotekstäthet, antal apotek per 100 000 inv.

Källa: SA Service AB och SCB

Antal fysiska öppenvårdsapotek per aktör

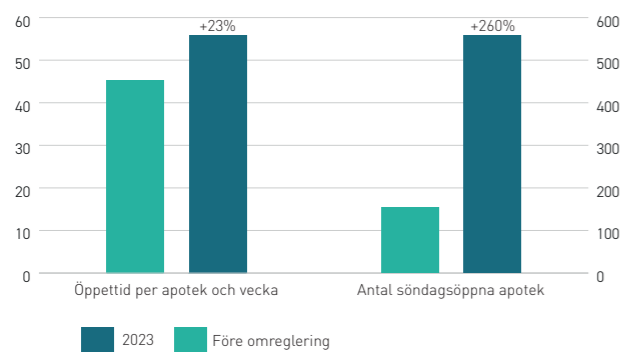
Apoteksaktör	Före omreglering	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Apoteket AB	929	345	365	375	372	370	372	388	394	394	397	402	391	390	391
Apotek Hjärtat ICA ¹		30	42	48	58	67	391	385	386	388	390	391	390	390	390
Kronans Apotek ²		189	209	219	300	305	309	323	325	326	323	324	318	508	504
Apoteksgruppen		150	155	158	163	165	169	177	185	188	193	197	193	-	-
Doz Apotek ³		50	81	77	79	83	80	79	78	78	78	77	75	71	71
Apotek Hjärtat ⁴		256	270	277	306	307	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Medstop ⁴		63	64	65	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vårdapoteket ⁵		24	24	27	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Andra aktörer		15	32	28	25	30	37	39	43	47	45	42	44	48	49
Summa	929	1122	1242	1274	1303	1327	1358	1391	1411	1421	1426	1433	1411	1407	1405

1) ICA Gruppens köp av Apotek Hjärtat genomfördes i början av 2015 och det gemensamma apoteksnamnet är Apotek Hjärtat. 2) Hette tidigare Kronans Droghandel som under 2022 fusionerats med Apoteksgruppen och ägs av Euroapothea och Oriola med 50 % vardera. 3) Hette tidigare Lloyds apotek. 4) Medstop köptes under 2013 av Apotek Hjärtat. Anm. Mättdpunkt är i slutet av december respektive år.
Källa: SA Service AB och expeditionsställeregistret EXPO

Apotekens öppettider

En minst lika viktig faktor för tillgängligheten som antalet apotek är vilka öppettider apoteken har. Sedan 2009 har apotekens öppethållande ökat dramatiskt – från cirka 45 timmar i veckan till knappt 56 timmar i genomsnitt 2023, vilket innebär en ökning med 23 procent. Antalet söndagsöppna apotek har sedan omregleringen ökat från 154 till 557, vilket motsvarar en ökning med cirka 260 procent. Många apotek i landet har i dag öppet nära 100 timmar i veckan, nästan alla årets dagar.

Öppettider per apotek och vecka, timmar (vänster axel) och antal söndagsöppna apotek (höger axel)

Källa: SA Service AB och expeditionsställeregistret EXPO

Apotek per län och apotekstäthet

Samtliga län har fått fler apotek sedan omregleringen 2009. Flest etableringar har skett där efterfrågan på apotek har varit som störst, vilket ökat tillgänglig-

heten och pressat ned väntetiderna på apoteken. Den största procentuella ökningen av antal apotek har skett i Uppsala och Blekinge län samt Stockholms län och Skåne. I dessa län var dock apotekstätheten i utgångsläget den lägsta i landet, mätt som antal apotek per invånare. Minst ökning har skett i Norrbotten, Jämtland, Västerbottens och Dalarnas län. I dessa län var dock antalet apotek per invånare i utgångsläget bland det högsta i landet. Nyetableringen av apotek har alltså en naturlig och tydlig koppling till apotekstäthet i förhållande till invånarantal.

Antal öppenvårdsapotek och förändring per län

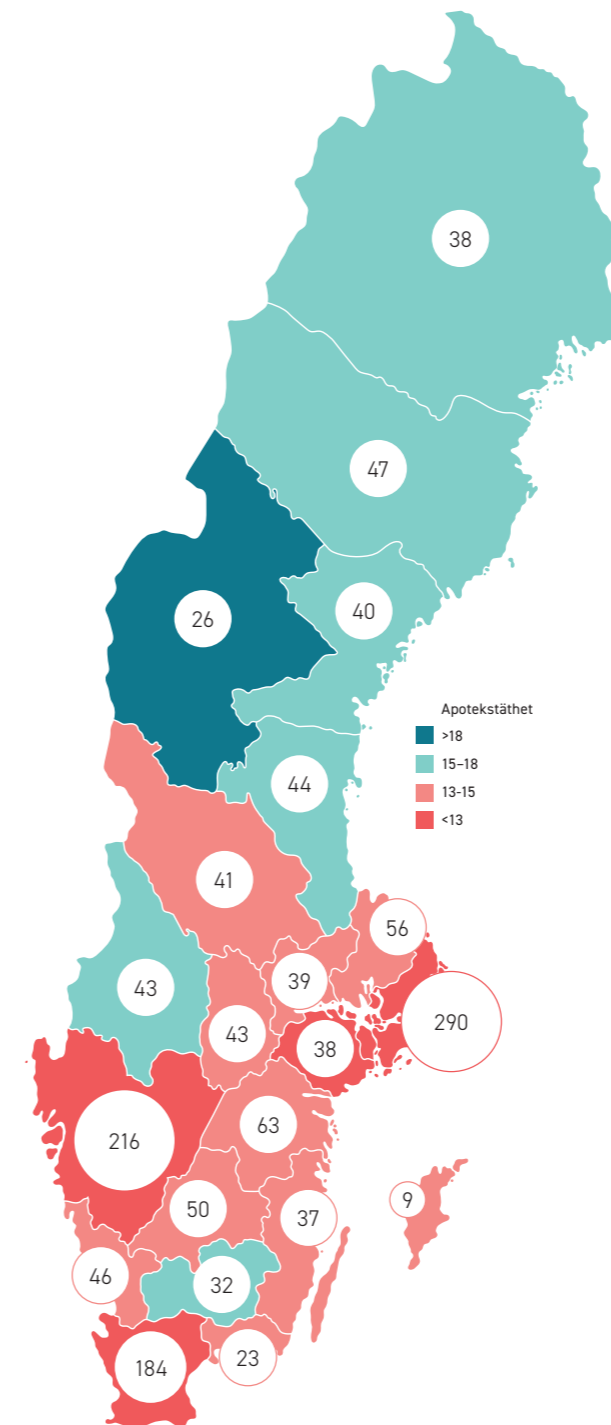
Län	Före omreglering	2023	Förändring, antal	Förändring, procent
Uppsala	28	56	+28	+100%
Blekinge	12	23	+11	+92%
Stockholm	159	290	+131	+82%
Skåne	103	184	+81	+79%
Halland	29	46	+17	+59%
Södermanland	24	38	+14	+58%
Västmanland	25	39	+14	+56%
Västra Götaland	142	216	+74	+52%
Kronoberg	21	32	+11	+52%
Riket	929	1405	+476	+51%
Örebro	30	43	+13	+43%
Jönköping	36	50	+14	+39%
Östergötland	47	63	+16	+34%
Gävleborg	34	44	+10	+29%
Gotland	7	9	+2	+29%
Kalmar	29	37	+8	+28%
Värmland	34	43	+9	+26%
Västernorrland	33	40	+7	+21%
Dalarna	35	41	+6	+17%
Västerbotten	41	47	+6	+15%
Jämtland	23	26	+3	+13%
Norrbotten	37	38	+1	+3%

Anm.: Mättdpunkt är slutet av december respektive år.
Källa: SA Service AB och expeditionsställeregistret EXPO

Kartan visar apotekstätheten per län mätt som antal apotek per 100 000 invånare. Figuren illustrerar apotekstätheten 2023, där län med högst apotekstäthet är färglagda i blått/grönt medan län med lägst apotekstäthet är färglagda i rött/ljusrött. Det framgår att Jämtland och de andra Norrlandslänen samt Kronoberg och Värmland är de län som har högst apotekstäthet, medan Stockholms län, Västra Götaland, Södermanland och Skåne har lägst apotekstäthet i förhållande till invånarantal. I cirkelarna anges antalet apotek per län och de större cirkelarna motsvarar fler

apotek. Flest apotek finns naturligen i de tre storstads-länen som också har flest invånare, men samtidigt är apotekstätheten lägre i dessa län. För Sverige som helhet har apotekstätheten under perioden 2009 – 2023 ökat från tio till 13,3 apotek per 100 000 invånare.

Antal apotek och apotek per 100 000 invånare

Källa: SA Service AB, SCB och expeditionsställeregistret EXPO

Bra spridning över landet och olika kommungrupper

För att få en ytterligare bild av spridningen av apotek över landet har vi använt oss av kommungruppsindelningen från 2017, som Sveriges Kommuner och Regioner har definierat, och analyserat förhållandena och utvecklingen mellan åren 2020 och 2023. Tabellen visar att flest apotek eller drygt 38 procent finns i större städer och kommuner nära större städer, följt av storstäder och storstadsnära kommuner (33 procent) samt mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner (knappt 29 procent). Fysiska apotek är således väl spridda över landet och olika kommungrupper. Av tabellen framgår vidare att minskningen av antalet apotek sedan 2020 skett i storstadsområdena (-19) och större städer (-11), medan antalet till och med ökat något i mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner jämfört med 2020. Nedläggningen av apotek under de senaste åren har därför inte alls drabbat de mer glesbefolkade kommunerna.

Antal och andel öppenvårdsapotek per kommungrupp 2023 och 2020 samt förändring jämfört med 2020

Huvudgrupp	Kommungrupp	Antal 2023	Antal per huvudgrupp	Procent	Antal 2020	Förändring Antal
A. Storstäder och storstadsnära kommuner	A1. Storstäder	239	463	33,0%	251	-19
	A2. Pendlingskommun nära storstad	224			231	
B. Större städer och kommuner nära större stad	B3. Större stad	339	540	38,4%	355	-11
	B4. Pendlingskommun nära större stad	112			107	
	B5. Lägpendlingskommun nära större stad	89			89	
C. Mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner	C6. Mindre stad/tätort	197	402	28,6%	194	2
	C7. Pendlingskommun nära mindre stad/tätort	87			86	
	C8. Landsbygdskommun	84			87	
	C9. Landsbygdskommun med besöksnäring	34			33	
Totalt		1405	1405	100%	1433	-28

Anm.: Kommungruppsindelningen baseras på SKR:s definition från 2017.
Källa: SA Service AB, SCB och expeditionsställeregistret EXPO

Bild från Apotek Hjärtat

Apotek i glesbygd

På vissa håll i landet är det svårt att bedriva lönsam apoteksverksamhet. Därför finns ett särskilt glesbygdsstöd som under vissa förutsättningar kan ges till apotek för att minska risken vid vikande befolkningsunderlag. Bidrag för verksamhetsåret 2022 uppgick totalt till cirka 12 miljoner kronor och betalades ut till 40 öppenvårdsapotek i tio län⁴. Som framgår ovan finns ingen omedelbar anledning till oro för att apoteksverksamhet i glesbygd per definition är olönsam eller mer hotad än tidigare. Detta under förutsättning att apotekens statligt reglerade marginal på receptläkemedel inte urholkas. Ofta har många av dessa apotek en ställning av lokalt monopol och ett kundunderlag som är tillräckligt. De lönsamhetsproblem vi har sett på apoteksnivå rör främst etableringar i storstäderna där konkurrensen mellan aktörerna är hård.

4) TLV, Återrapportering av glesbygdsbidrag för 2022.

En utveckling som spelar stor roll för gles- och landsbygdens tillgänglighet är etableringen av e-handelsapotek. Enligt en analys av TLV har mindre orter en högre andel e-handel och lägre apotekstäthet innebär högre e-handel. E-handeln kan därför ses som ett komplement till fysiska apotek i glesbefolkade områden.

Den svenska apotekstätheten i ett europeiskt perspektiv

Fram till 2009 var Sverige det land som näst efter Danmark hade lägst apotekstäthet i Europa, med knappt tio fysiska apotek per 100 000 invånare. Apotekstätheten har ökat efter omregleringen, och i slutet av 2023 fanns det som nämnts 13,3 apotek per 100 000 invånare.

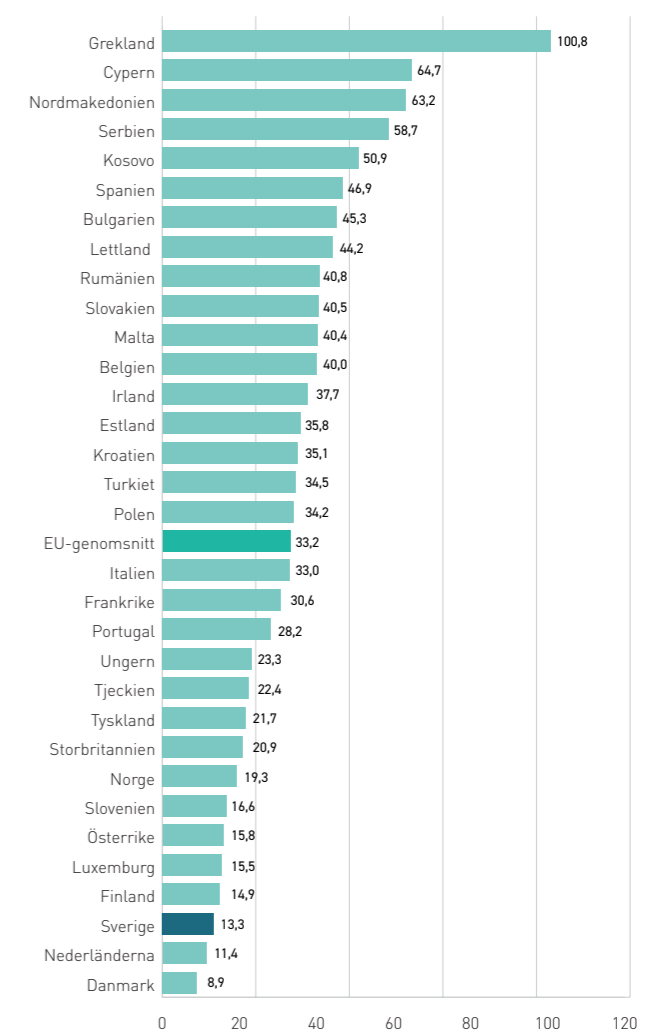
I ett europeiskt perspektiv är dock apotekstätheten i Sverige fortfarande låg och statistiken visar att Sverige

har lägst apotekstäthet efter Danmark och Nederländerna (se diagram). I genomsnitt är apotekstätheten för de europeiska länderna cirka 33 apotek per 100 000 invånare. I Sverige har alltså invånarna cirka 60 procent färre apotek i förhållande till folkmängden som de europeiska länderna i genomsnitt. En bidragande orsak är att den svenska befolkningen ökat mycket kraftigt under senare år. Nyetableringen av apotek i Sverige under det senaste årtiondet uppvägs helt av att antalet svenskar blivit fler.

Det finns flera olika anledningar till att apotekstätheten skiljer sig mellan länder. En anledning är att förskrivarna i Sverige normalt skriver ut läkemedel för tre månaders förbrukning. Många andra länder har en månad som standard vilket innebär behov av fler besök på apotek.

Sverige har även den mest utvecklade e-handeln inom apoteksverksamhet av samtliga europeiska länder. I flertalet länder i Europa är det inte ens tillåtet för apotek att sälja receptbelagda läkemedel via e-handel, eller krav på att även ha ett fysiskt apotek som i Norge. I Sverige utgör försäljningen i värde i e-handelskanalen knappt 15 procent av den totala försäljningen av receptbelagda läkemedel och drygt 21 procent av försäljningen av OTC-läkemedel. Vidare säljer annan detaljhandel ett begränsat sortiment av receptfria läkemedel, som i värde motsvarade cirka 16 procent av den totala försäljningen i Sverige av dessa produkter. I flera europeiska länder är det inte tillåtet att sälja OTC-läkemedel i annan handel.

Apotekstäthet i Europa, antal apotek per 100 000 invånare

Källa: PGEU, data avser 2022 och 2023

4. APOTEKENS EKONOMISKA FÖRUTSÄTTNINGAR

Den statligt reglerade handelsmarginalen höjdes i mars 2024, men apotekens kostnader för att expediera och tillhandahålla receptbelagda läkemedel överstiger alltjämt ersättningen för detta.

Behov av ändamålsenliga och effektiva regler

Apoteksmarknaden är delvis hårt styrd av lagar och regler. Läkemedelsverket avgör om ett läkemedel ska vara receptbelagt eller inte och om receptfria läkemedel enbart får säljas på apotek eller även i annan detaljhandel. Tandvårds- och läkemedelsförmånsverket (TLV) avgör om ett receptbelagt läkemedel ska ingå i läkemedelsförmånen och därmed i huvudsak finansieras av staten. Samma myndighet bestämmer vilken ersättning apoteken får av staten för att utföra sitt samhällsuppdrag att tillhandahålla och ge råd om läkemedel samt genomföra det generiska utbytet.

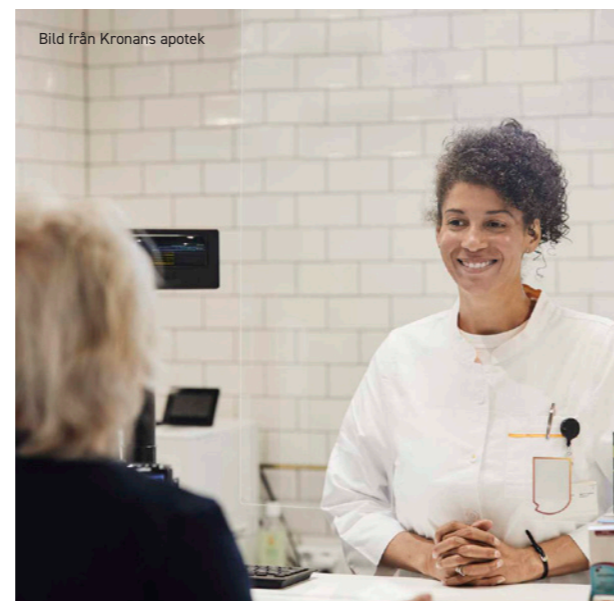
Många av de lagar och regler som reglerar apoteksmarknaden är nödvändiga eftersom läkemedel inte är vilka varor som helst. Men alla regler påverkar förutsättningarna för att driva apotek och orsakar kostnader. Att regler driver kostnader är en insikt som regleringsmyndigheter bör beakta i regelgivningen så att befintliga och nya regler är ändamålsenliga och effektiva.

Höjd handelsmarginal – en välkommen kompensation för ökade kostnader

För cirka 70 procent av öppenvårdsapotekens omsättning (läkemedel inom förmånen) bestämmer TLV såväl apotekens inköpspriser (AIP) som försäljningspriser på läkemedel (AUP). Skillnaden däremellan är handelsmarginalen för förskrivna läkemedel som alltså är statligt reglerad. Handelsmarginalen består av ett fast belopp och ett procentuellt tillägg baserat på inköpspriset och ska enligt TLV ersätta apoteken för arbetet med att tillhandahålla läkemedel, expediera recept och därtill hörande rådgivning till kund samt hantera generiskt utbyte av läkemedel. Den bör också kompensera för andra kostnader, till exempel för att hålla lager och lagerförluster, men även kostnader för att hantera överblivna läkemedel som kunderna kan lämna in på apotek.

TLV tar hänsyn till den övergripande försäljningsutvecklingen och lönsamheten. Det vill säga försäljningen av receptfria läkemedel och övriga varor inte bara beaktas utan är en förutsättning för att apoteken ska nå en tillfredställande lönsamhet. Detta innebär att nuvarande system styr mot att utveckla sortimentet och öka försäljningen av andra produkter med högre marginal än receptbelagda läkemedel. Det är dock en utmaning då konkurrensen är hård och den växande e-handeln pressar priserna för såväl receptfria läkemedel som övriga varor.

Handelsmarginalen ska enligt TLV:s fastställda principer ge aktörerna rimlig lönsamhet för receptaffären och skapa tillräckliga förutsättningar för en lönsam totalaffär i syfte att möjliggöra målet om en ökad tillgänglighet. Men receptaffären går tvärtom med underskott. Sveriges apoteksförening har gjort beräkningar av de hänförliga kostnaderna för hanteringen av receptbelagda läkemedel inom förmånen. Dessa visar att handelsmarginalen täckte 89 procent år 2016 respektive 88 procent år 2017 inklusive mer-

intjäning från parallellimport. Kostnadstäckningen har minskat ytterligare sedan dess då den reglerade genomsnittliga handelsmarginalen i procent minskat sedan dess.⁵

TLV har justerat handelsmarginalen från och med mars månad 2024. Den höjda ersättningen beräknas öka apotekens intäkter med cirka 650 miljoner kr på årsbasis. TLV har bedömt att det finns ett ekonomiskt behov i denna storleksordning för att säkerställa en fortsatt väl fungerande apoteksmarknad och god tillgänglighet till apoteksservice.

TLV motiverade höjningen med bland annat kostnadsökningar utöver normal utveckling för lokaler och personal till följd av den kraftigt ökade inflationstakten samt minskad merintjäning från parallellimport beroende på kronans försvagning. Även den höjda avgiften till E-hälsomyndigheten (EHM) har beaktats av TLV, se vidare nedan. Dessa kostnadsökningar och intäktsförsämringar har inte apoteksföretagen möjlighet att kompensera sig för då en stor del av verksamheten har reglerade priser, och det är svårt för apoteken att öka försäljningen inom andra segment eller att effektivisera driften ytterligare enligt TLV.

Sveriges apoteksförening välkomnar den nödvändiga marginalförstärkningen, men anser också att

det finns anledning för TLV att fortsatt följa utvecklingen noga då nuvarande svaga lönsamhet, kostnadsutveckling och kanalförskjutning mot e-handel innebära stora utmaningar för apoteksaktörerna att upprätthålla nuvarande servicenivå. Handelsmarginalen ska ge långsiktiga och stabila förutsättningar för apoteksaktörerna då bland annat investeringsbeslut är långsiktiga. Vill regeringen och TLV ta ansvar för en god läkemedelsrådgivning och läkemedelsförsörjning så måste det finnas en långsiktigt hållbar finansiering av denna verksamhet.

Höjda avgifter drabbar apoteken

EHM kommer från den 1 mars 2024 att höja avgiften per receptorderrad för humanrecept till 3,20 kr. Under 2024 beräknar EHM att intäkterna från avgiften kommer att uppgå till drygt 300 miljoner kr, vilken tas ut av apoteksaktörerna. Avgiften ska täcka EHM:s kostnader för att föra nödvändiga register som apoteken använder vid expediering av receptbelagda läkemedel. Höjningen är delvis föranledd av utvecklingen och införandet av den nationella läkemedelslistan (NLL).

Ett övergripande mål med NLL är att skapa en samlad källa för en patients förskrivna läkemedel samtidigt som patientens behov av integritetsskydd

5) TLV, 2023 års uppföljning av apoteksmarknadens utveckling.

tillgodoses. Till skillnad från idag ska såväl hälso- och sjukvårdspersonal som expedierande personal på öppenvårdsapotek och patienten ha åtkomst till uppgifterna i registret. Detta innebär att kretsen av aktörer som ska nyttja NLL utvidgas väsentligt i jämförelse med de tidigare registren. Kretsen av intressenter som kommer att få tillgång till uppgifterna i NLL utökas, men det är alltså endast öppenvårdsapoteken som ska finansiera systemet.

Denna ensidiga avgiftsskyldighet innebär att apoteken finansierar en kollektiv nytthet. En sådan nytthet bekostas vanligtvis genom uttag av skatter. Sveriges apoteksförening anser att alla användare ska betala för de tjänster de utnyttjar och bidra till dess upprätthållande, alternativt att denna kollektiva nytthet som är en del av den nationella IT-infrastrukturen, helt finansieras via anslag i statsbudgeten.

Parallellimporterade läkemedel är viktiga för apoteken

Systemet med läkemedelshandel bygger på fri rörlighet av varor inom det europeiska samarbetsområdet EES. Läkemedel som parallellimporteras kan vara originalläkemedel eller generiska läkemedel. Läkemedlet måste dock vara godkänt både i Sverige och i utförsellandet vid ansökningstillfället. Parallellhandel kan pressa priset på läkemedel där patentet inte har gått ut, vilket sparar pengar för samhället, och ger en marginalförstärkning till apoteken då

Bild från Din apotekare

dessa kan köpa in läkemedel till priser som understiger de av TLV fastställda.

Det är dock viktigt att understryka parallellhandels starkt varierande natur. Ett utgående patent och att läkemedlet får generisk konkurrens drar genast undan förutsättningarna för svenska apotek att parallellhandla detta läkemedel. En försvagning av kronan kan bidra till att förtjänsten för apoteken av parallellimporten reduceras påtagligt eller helt försvinner. Likaså kan TLV:s beslut om prissänkningar på äldre läkemedel och omprövningar leda till att förutsättningarna för parallellimport reduceras eller helt försvinner för dessa läkemedel. Under 2022 och 2023 har den svenska kronan försvagats och parallellimporten har därmed sjunkit under andra halvåret 2022 och år 2023 till rekordlåga nivåer. Merintjäningen från parallellimporterade läkemedel har haft en stor betydelse för apotekens resultat. Utan denna intjäning skulle apoteken inte ha kunnat öka tillgängligheten på det sätt som skett.

Periodens vara-systemet behöver förändras

Det generiska utbytet av läkemedel sparar stora summor för det offentliga varje år. Dagens system är emellertid inte optimalt utformat, utan behöver modifieras för att minska de stora negativa effekter som systemet för med sig. De ständiga, månadsvisa bytena av periodens vara medför risker för att patienter tar fel läkemedel eller får sämre följsamhet till läkemedelsbehandlingen. Periodens vara-systemet medför en kraftigt ökad lagerhållning för apoteken, vilket medför ökade kostnader och kassationer som är negativt ur hållbarhetssynpunkt. Sveriges apoteksförening har enligt en äldre uppskattning bedömt att apotekens extra kostnader i samband med utbytet innebär ökade lager- och hanteringskostnader på ungefär 300 miljoner kronor årligen.

Vidare visar forskning att det är relativt vanligt förekommande med så kallade prissamordningar mellan leverantörerna på den svenska generikamarknaden, vilket innebär högre inköpspriser för apoteken.⁶ Det bör framhållas av det inte är fråga om kartellsamarbete, vilket är olagligt, utan en konsekvens av att leverantörerna frekvent möter varandra på den nationella handelsplatsen och att varorna inom en utbytesgrupp per definition är homogena. Konkurrensen sker därför endast i dimensionen pris

⁶ Granlund D. och Rudholm N. (2023). Calculating the probability of collusion on observed price patterns, HFI Working Paper No 28.

Bild från ApoEx

och leverantörerna kan i efterhand se alla prisbud och agera på ett sätt som ger högre priser och vinster än under normal konkurrens. Det vanligaste är budrotation som innebär att leverantörerna inom en utbytesgrupp växelvis lägger lägsta bud. Av studien framgår att prissamordningar orsakar samhället merkostnader på i storleksordningen 700 miljoner kronor per år, och att längre utbytesperioder i periodens vara-systemet i stor utsträckning skulle eliminera dessa merkostnader.

Föreningen anser mot denna bakgrund att utbytesperioderna borde förlängas till mellan tre och sex månader. Övertygande skäl talar för detta, inte minst

Bild från Apotek Hjärtat

de samhällsekonomiska kostnaderna som är mycket stora. Dagens system med generiskt utbyte bör alltså förändras för att bli mer effektivt till gagn för samhället och patientsäkerheten.

Distribution och returrätt av läkemedel

För distribution av läkemedel från tillverkare till apotek finns två distributörer, Oriola och Tamro. Företagen är inte fullsortimentsgrossister utan tillverkaren väljer en av dessa distributörer. Apoteken har därför i praktiken små möjligheter att välja eller påverka de två distributörernas villkor. Vissa apotekskedjor har dock egna distributionslösningar för receptfria läkemedel, parallellimporterade läkemedel och andra varor.

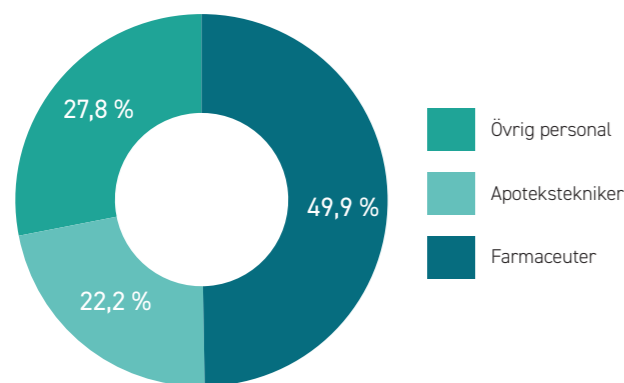
En ny lag började gälla 2018 som innebär att apoteken under vissa förutsättningar har rätt att returnera läkemedel som inte expedierats. Syftet med lagen var att öka tillgängligheten till läkemedel genom att apoteken i större utsträckning kan hålla varor i lager. Kylvaror, som ökar i omfattning och ofta är dyra läkemedel, omfattas emellertid inte av returrätten. Detta innebär att apoteken får ta hela kostnaden om läkemedlet inte säljs eller om en kund beställer ett läkemedel som sedan inte hämtas ut. Läkemedelsverket har tidigare i en rapport föreslagit att även kyl- och frysvaror ska omfattas av returrätt, vilken i praktiken oftast innebär kreditering. Frågan bereds dock fortfarande inom Regeringskansliet.

5. APOTEKENS MEDARBETARE

Apotekens viktigaste resurs

Att ge individuellt anpassade råd om läkemedel, bidra till lindring och tillfrisknande är grunden för apotekens verksamhet. För att ge råd om läkemedel på ett apotek krävs rätt utbildning för uppgiften. Apoteksbranschen kännetecknas av personal med hög kompetens och stor expertis. Därför är de anställda apotekens viktigaste resurs. Svenska apotek ligger i framkant i Europa när det gäller personalens utbildningsnivå. Cirka 50 procent av de anställda på öppenvårdsapotek är högskoleutbildade farmaceuter och 22 procent är yrkeshögskoleutbildade apotekstekniker.

Kompetenssammansättning för anställda på öppenvårdsapotek, år 2023

Källa: SA Service AB

Apoteksfarmaceuter

Farmaceut är samlingsnamnet för legitimationsyrkena apotekare och receptarie. Enligt lag ska det alltid finnas minst en farmaceut på apoteket för att det ska få hålla öppet. Farmaceuter ansvarar för recepthanteringen på apotek och ger kvalificerade råd om läkemedel. De utgör en viktig kontrollfunktion som säkerställer att det förskrivna läkemedlet verkligen är det som expedieras. Farmaceuten kan göra vissa ändringar men vid större fel måste förskrivaren kontaktas. Farmaceuten har även rätt att motsätta sig ett generiskt utbyte om anledning finns. Apotek måste dessutom ha en läkemedelsansvarig farmaceut som ansvarar för kvalitet och säkerhet i läkemedelshanteringen.

För att bli legitimerad apotekare krävs en femårig universitetsutbildning som ges i Uppsala, Göteborg och Umeå (som även har distansutbildning). För att

bli legitimerad receptarie krävs en treårig högskoleutbildning som finns fysiskt och på distans i Kalmar och Umeå samt fysiskt i Uppsala, Göteborg och Malmö.

Apotekstekniker

Apotekstekniker ansvarar främst för apotekens egenvårdsrådgivning och försäljning av receptfria läkemedel samt andra varor. Vissa tekniker som har receptbehörighet arbetar dessutom delvis som stöd till farmaceuterna i recepthanteringen. Både apoteksteknikerna och farmaceuterna har kunskap att avgöra när en kund ska hänvisas till vården eller när det räcker med egenvård. För att arbeta som apotekstekniker bör man ha genomgått en särskild yrkeshögskoleutbildning på tre terminer som anordnas av en utbildningsanordnare och finansieras via Myndigheten för Yrkeshögskolan. Dessa utbildningar följer en läroplan som apoteksbranschen tillsammans med fackförbundet Unionen har tagit fram. På sajten www.jobbpåapotek.se finns länkar till dessa utbildningsföretag samt de universitet och högskolor som erbjuder farmaceututbildningar.

Övrig personal på apotek

Annan personal som jobbar på apotek kan till exempel vara egenvårdsrådgivare, det vill säga personal som har en intern utbildning och arbetar med rådgivning i egenvården, samt apoteksassistenter som arbetar med kassa, varuhantering med mera.

Antalet anställda i branschen

Under 2023 var medelantalet anställda inom apoteksverksamhet i Sverige cirka 12 100 personer, varav knappt 11 000 personer arbetade specifikt på öppenvårdsapotek.

Inför omregleringen 2009 motsvarade de anställda på de dåvarande 930 öppenvårdsapoteken drygt 6 200 heltidstjänster (heltidsekvivalenter). År 2023 var motsvarande siffra knappt 10 000 heltidstjänster på 1 405 fysiska apotek och sju e-handelsapotek. Apoteksbranschen har således vuxit kraftigt sedan omregleringen och antalet anställda i branschen har ökat. Däremot har antalet anställda per apotek sjunkit något, vilket beror på att apoteken har blivit fler, ofta något mindre i storlek men även mer effektiva i sin samlade bemanning och schemaläggning.

Utmaningar med kompetensförsörjning

Arbetslösheten i branschen är i princip obefintlig och löneutvecklingen har varit god de senaste åren. Arbetsgivarna menar att bristen på farmaceuter är fortsatt stor både vad gäller nyexaminerade och mer erfarna farmaceuter. Under 2023 arbetade cirka 450 farmaceuter som uppnått eller närmar sig pensionsåldern, varav cirka 320 var 67 år eller äldre. Dessutom väntas pensionsavgångar under kommande år då framför allt många receptarier kommer att pensioneras.

Bristen på farmaceuter är särskilt stor utanför storstäderna. Redan i dag finns flera exempel på apotek som inte kunnat öppna eller tvingats stänga på grund av att det är svårt att rekrytera farmaceuter till mindre orter runt om i landet. Dessutom efterfrågas farmaceuter i större utsträckning i andra delar av vården och i läkemedelsindustrin.

Branschen arbetar gemensamt för att antalet utbildningsplatser ska bli fler och att söktrycket till de farmaceutiska utbildningarna ska öka. Branschen samarbetar även med Sveriges Farmaceuter och Läkemedelsakademien i projekt som är finansierade av staten för att skynda på processen för nyanlända farmaceuter att få ut svensk legitimation. Det finns fortfarande en stor grupp apotekare med utbildning utanför EU som vill jobba på apotek men som

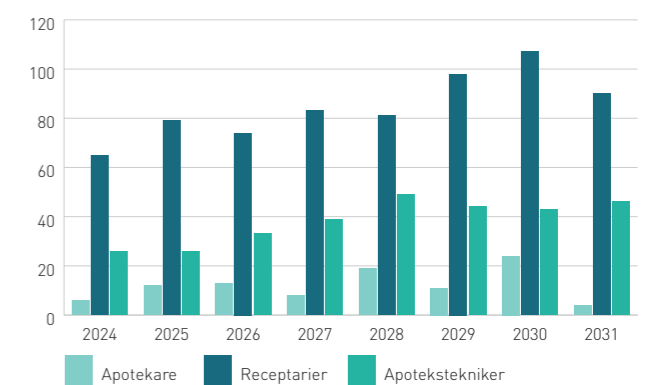
behöver en svensk legitimation för att kunna göra det. En utmaning för branschen är att attrahera fler män att söka till farmaceututbildningarna och jobba på apotek. En stor majoritet av de anställda är kvinnor.

Antal farmaceuter 65 år eller äldre som arbetar hel- eller deltid

Ålder	År 2022	År 2023
65-66 år	103	128
67 år eller äldre	269	319
Totalt	372	447

Källa: SA Service AB

Beräknade antal pensionsavgångar för personal med olika utbildningsbakgrund

Källa: SA Service AB

Bild från Apotek Hjärtat

Tillsammans mot hat och hot

Under de senaste åren har apoteken i Sverige upplevt att hat och hot ökat. För att tydliggöra att detta inte accepteras oavsett apoteksföretag har branschen gått samman för att aktivt ta ställning mot alla former av rasism, diskriminering, hat och hot. Apotek ska upplevas som en säker och inkluderande miljö för både kunder och medarbetare. Det gemensamma arbetet består dels i en branschöverenskommelse, dels i en gemensam dekal som finns synlig på apotek. Dessutom kommer företagen att kunna dela goda exempel med varandra. Under året har företagen gemensamt tagit fram en utbildning inom området som alla medarbetare på apotek ska få erbjudande att genomföra. Arbetet med utbildningsmaterialet har tagits fram i en arbetsgrupp där även Sveriges Farmaceuter och Unionen deltar.

Varje arbetsgivare har det fulla ansvaret när det gäller apotekens medarbetare och företagen har egna policyer och strategier för hur hat och hot ska hanteras på respektive företag. Det branschgemensamma arbetet ersätter inte det arbetet utan ska ses som ett komplement och en extra trygghet så att ingen ska kunna ställa olika företag mot varandra.

APOTEKENS UPPDRAG

Den kompetens som finns på apotek är idag i underutnyttjad. Det finns flera situationer där farmaceuterna kan underlätta och förbättra läkemedelsanvändningen ytterligare. Kundernas höga förväntningar bidrar till att apoteken idag erbjuder ett större utbud av varor och tjänster än vad som anges i samhällsuppdraget.

6. VÅRT SAMHÄLLSUPPDRAG

Apotekens samhällsuppdrag är att stå för en god och säker läkemedelsanvändning, detta formuleras genom tre grunduppdrag:

- Säkerställa att konsumenten så snart det kan ske får tillgång till förordnade läkemedel och varor.
- Ge sakkunnig och individuellt anpassad information och rådgivning.
- Genomföra och upplysa om utbyte av läkemedel.

En allt större andel läkemedel expedieras via e-handel och levereras då antingen inom några timmar eller någon dag.

Men vissa läkemedel kan inte beställas eftersom de är slut hos tillverkaren vilket är ett ökande problem i både Sverige och resten av Europa. Apoteken kan ofta lösa problemet med ett utbytbart läkemedel men skulle kunna göra mer med ett bättre regelverk.

Grunduppdrag 2 – individuellt anpassad information och rådgivning

Att läkemedel används på rätt sätt är avgörande för att läkemedelsbehandlingen ska ge avsedd effekt. Därför har även apoteken en viktig uppgift att vid expediering ge individuellt anpassad råd och förvisa sig om att kunden vet hur hen ska använda sitt läkemedel.

Enligt WHO uppskattas följsamheten, dvs. att läkemedel används som det är tänkt, till ca 50 % i världens i-länder⁷ och i Sverige bedöms de årliga vårdkostnaderna till följd av läkemedelsrelaterad sjuklighet uppgå till mellan 12 och 19 miljarder⁸. Förutom rådgivningen inom grunduppdraget kan apoteken vara en del i lösningen av detta problem genom särskilt utvecklade farmaceutiska tjänster. I februari 2024 lämnade TLV förslag på hur den farmaceutiska tjänsten Inhalationsvägledning kan införas

Apotekens grunduppdrag

Grunduppdrag 1 – tillgång till förordnade läkemedel och varor

Alla apotek med apotekstillstånd har skyldighet att tillhandahålla alla läkemedel och andra varor som ingår i förmånen när de skrivs ut på recept eller beställs av sjukvården. I Sverige tillhandahålls en majoritet av alla läkemedel via apoteken. I många andra länder ansvarar sjukvården för en stor del av de mer ovanliga läkemedlen. Apoteken arbetar aktivt med sina lager så att runt 93 procent av alla läkemedel som efterfrågas får kunderna med sig hem direkt och de flesta andra beställs hem till nästa dag.

⁷⁾ https://www.who.int/chp/knowledge/publications/adherence_full_report.pdf

⁸⁾ Gyllensten, H. Economic impact of drug-related morbidity in Sweden. Göteborgs Universitet, 2014

Bild från Apotek Hjärtat

på samtliga apotek i Sverige⁹⁾. Under 2023 slutförde apoteksbranschen också försöken med tjänsten Apoteken läkemedelssamtal som utvärderas av Uppsala universitet där effekterna på patientens följsamhet till behandlingen kommer rapporteras under 2024.

Apotekens personal spelar en viktig roll för rätt läkemedelsbehandling även för receptfria läkemedel. Det är därför stor skillnad mellan att gå till ett apotek för råd och inköp av receptfria läkemedel och att handla receptfritt i annan handel där personalen inte får ge råd.

Grunduppdrag 3 – genomföra och upplysa om utbyte av läkemedel

Samhället ställer hårda krav för de läkemedel som de finansierar genom förmånssystemet. För att hålla nere kostnaderna för samhället är apoteken skyldiga att utföra byten när det finns likvärdiga läkemedel till lägre priser – så kallade generiska läkemedel.

Sedan 2009 finns ett regelverk som anger vilket generiskt läkemedel som apoteken ska byta till varje månad. Även om apoteken sparar mycket pengar åt samhället genom bytet så ökar hanteringskostnaderna för apoteken eftersom olika varor ska läggas på lager mellan månaderna. För patienten kan de ständiga bytena innebära att fel läkemedel används eller att läkemedel inte används alls då olika namn och utseende är förvirrande, särskilt för äldre med många läkemedel. Det gör att extra tid behöver läggas på rådgivningen.

Krav på apoteken

Förutom grunduppdragen finns omfattande krav på apoteken – från kvalitetskrav till att rapportera försäljning och andra uppgifter till myndigheterna. Ett apotek har alltid ett tillstånd från Läkemedelsverket

Bild från Apotek Hjärtat

och måste ha godkända it-system som kommunicerar med E-hälsomyndighetens system för e-recept och högkostnadsskydd mm. För att få ha öppet måste apoteken alltid ha en farmaceut på plats. Apoteken ska ha en läkemedelsansvarig farmaceut som ansvarar för det kvalitetssystem – egenkontrollprogrammet – som måste finnas. Apoteken är skyldiga att tillhandahålla alla läkemedel som förskrivs på recept inom 24 timmar och även alla de hjälpmedel som ingår i förmånen. Förutom att Läkemedelsverket regelbundet inspekterar apotek på marknaden så övervakar TLV att apoteken följer prisbeslut och utbytesregelverket. Då farmaceuter har en legitimation står de under Socialstyrelsens och Inspektionen för Vård och omsorg (IVO:s) tillsyn. Utöver det som ingår i grunduppdraget ska apoteken också ta emot överblivna läkemedel, utfärda Schengen-intyg och ha ett system för delbetalning för läkemedel.

Apotekens uppdrag i framtiden

Apotekens uppdrag har förändrats genom historien – från att vara lokala läkemedelstillverkare till att idag kontrollera recept och ge avancerade individuella råd

både fysiskt och digitalt. Utvecklingen av nya mer individanpassade läkemedel och förändringen av vårdsystemet ställer nya krav på apoteken samtidigt som den tekniska utvecklingen kan stödja apoteken i arbetet. Farmaceuterna är idag en underutnyttjad resurs samtidigt som det råder brist på farmaceuter. Farmaceuterna behöver därför få lägga mer av sin tid på uppgifter som kräver farmaceutisk kompetens och mindre på administrativa uppgifter. En sak som farmaceuterna borde lägga mer tid på är farmaceutiska tjänster som är inriktade på att förbättra följsamheten till en läkemedelsbehandling. Apoteken kan också vara ett komplement till dagens vård genom att användas för friskvård i form av hälso-tjänster, enklare vårdtjänster och vaccination. Slutligen bör apoteken få större befogenheter i att byta till andra förpackningar eller likvärdiga läkemedel för att hantera problemet med brist-situationer. Apoteken är den självklara platsen där farmacin – läkemedlen och kunskapen om dem – kommer ut till allmänheten och kommer vara det även i framtiden.

Bild från Apotea

9) <https://www.tlv.se/press/nyheter/arkiv/2024-02-19-tlv-lamnar-forslag-om-hur-inhalationsvagledning-kan-inforas-pa-alla-apotek.html>

7. TILLGÄNGLIGHET TILL LÄKEMEDEL

På svenska läkemedelsmarknaden har läkemedelstillverkarna några få stora lager på centrala platser i Sverige. Apoteken har mindre lager på så många platser som möjligt runt om i landet. Varje apotek anpassar sitt läkemedelslager efter sin unika kundkrets. På senare år har problemen med att läkemedel tar slut hos tillverkaren ökat kraftigt vilket lett till läkemedelsbrister.

Läkemedelslager i Sverige

I Sverige går en väldigt hög andel av alla läkemedel via apoteken och alla apotek i Sverige måste kunna expediera samtliga läkemedel. Det gör att tillgången till läkemedel över hela landet blir likvärdig men innebär också en utmaning för apoteken. Det finns läkemedel som används av tiotusentals personer och läkemedel som endast används av enstaka patienter. Det är läkemedelstillverkarna som har de största lagren på några få centrala platser i Sverige medan apoteken har mindre lager på så många platser som möjligt. Apoteken får leveranser varje vardag med både varor som fyller på det egna lagret och beställningar till enskilda kunder.

Lager hos läkemedelstillverkaren

Den största delen av alla läkemedel som finns i Sverige finns i läkemedelstillverkarens lager. Tillverkaren har sitt lager hos en distributör som också ansvarar för att leverera läkemedlen till apoteken. Tillverkarens lager hos distributörerna räcker i genomsnitt till tre till fyra månaders förbrukning. Lagret fylls kontinuerligt på från tillverkarens fabriker som oftast ligger utanför Sverige. Det finns inga krav på hur stora lager som en tillverkare måste ha i Sverige och det kan variera mellan olika läkemedel och över tid hur mycket som finns i lagret i Sverige för just det läkemedlet. Fördelen med att ha stora lager hos ett fåtal distributörer är att det är lätt att fördela ut läkemedlen till apoteken efter behov utan att det blir lager liggande på ”fel” plats i kedjan.

Lager hos apoteken

På landets 1 405 apotek finns runt 7,5 miljoner

förpackningar receptbelagda läkemedel i lager fördelade på nästan 12 000 olika läkemedel. Ett genomsnittligt apotek har runt 5 000 förpackningar på lager fördelade på ca 2 300 olika läkemedel. De stora e-handelsapoteken har ännu större lager. Det totala lagret ute på apoteken motsvarar den volym som säljs i Sverige per månad.

De läkemedel som används av många kunder och därmed kan finnas i lager på alla apotek är få – det vanligaste är att ett läkemedel endast säljs av ett mindre antal av Sveriges alla apotek. På varje apotek anpassar man därför lagret efter vilka kunder man har. Målet är att så många som möjligt ska få sina läkemedel direkt vid apoteksdiskens och övriga ska inte behöva vänta längre än till klockan 16 nästa vardag. Vilken som är den bästa balansen mellan hur stort lager man har på apoteket och vilka varor som ska vara beställningsvaror är en svår avvägning för apoteken. Har man inte ett läkemedel i lager riskerar man att kunden väljer att gå till ett annat apotek, men man vill inte heller sitta med lager av läkemedel som inte säljs och som måste destrueras.

Direktexpedieringsgrad

För att veta hur många kunder som får sina läkemedel direkt på ett apotek har det vid två tillfällen genomförts enkätstudier på apotek. Det kallas direktexpedieringsgrad och mättes av Sveriges apoteksförning 2015 och av TLV 2019. Vid den senaste mätningen expedierades 92,6 procent av de efterfrågade recepten direkt. Det var en minskning från 94,9 procent 2015. Den största delen av minskningen berodde på att antalet läkemedel som inte kunde beställas

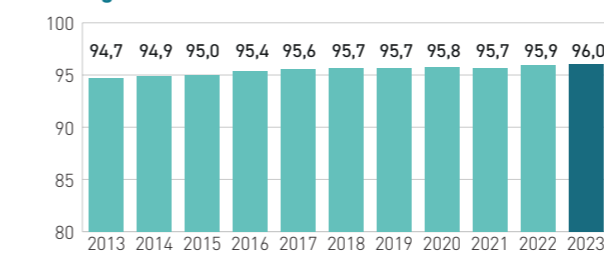

Bild från Doz apotek

från läkemedelstillverkaren ökat kraftigt – från 0,8 procent av alla recept till 1,9 procent av alla recept. Antalet läkemedel som apoteken inte kan beställa har därefter ökat ännu mer vilket kan ha påverkat apoteken direktexpedieringsgrad ytterligare. TLV har i uppdrag att ta fram och presentera en metod för att mäta direktexpedieringsgraden under 2024.

Apoteken mäter också det som kallas servicegrad vilket är andelen läkemedel som kan expedieras direkt av samtliga läkemedel som ett apotek expedierar. Servicegraden har ökat kontinuerligt under åren och var förra året cirka 96 procent – vilket är en fortsatt hög nivå. Den tidigare nämnda direktexpedieringsgraden täcker även in de tillfällen där kunden av någon anledning inte väljer att beställa läkemedlet, t.ex. genom att istället gå till ett annat apotek, och ligger därför något lägre än servicegraden.

Servicegrad

Källa: SA Service AB

10) Hammar, T., Mzil, L. & Eiermann, B. Discrepancies in patients' medication lists from pharmacies in Sweden: an interview study before the implementation of the Swedish National Medication List. Int J Clin Pharm (2022). <https://doi.org/10.1007/s11096-022-01480-x>

11) <https://sverigesapoteksforening.se/stort-problem-med-utgangna-recept/>

Tillgänglighet är inte bara lager

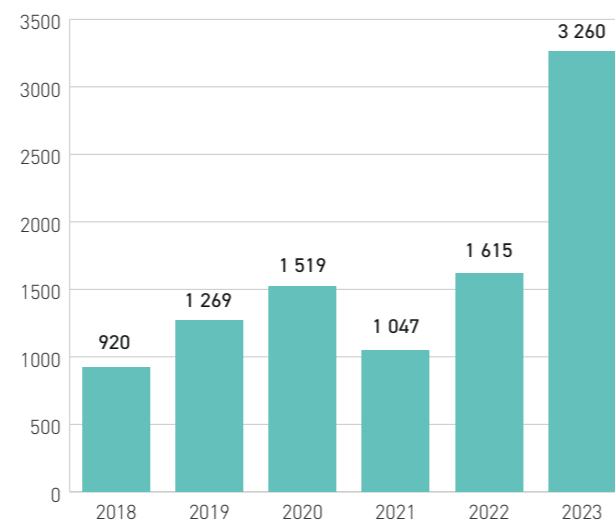
För att få sitt läkemedel på apoteket behövs också ett giltigt recept. Det är vanligt att kunder saknar giltiga recept när de kommer in på apoteken. En forskningsstudie visar att en tredjedel av patienterna saknade recept i sin läkemedelslista¹⁰ och en stickprovsmätning som Sveriges apoteksförning gjorde under 2023 visade att över 5 % av efterfrågade recept inte kunde expedieras på apotek eftersom det gått ut eller slutexpedierats¹¹. Om apoteken kunde expediera dessa recept en extra gång – en extra-expedition – skulle patienterna få sitt läkemedel i avvaktn på förnyad läkarkontakt. Detta skulle kunna vara aktuellt för patienter som har en kontinuerlig och stabil behandling men tilläts inte idag.

Apoteken kan hjälpa kunderna genom att ha tjänster som påminner när det är dags att hämta ut läkemedel eller erbjuda hemleverans när något inte finns inne på apoteket vid just det besöket. I slutändan är det att kunden har sitt läkemedel när den behöver ta det som är det viktiga – inte att det ligger på ett apoteks lager. Det är alltid bra att besöka apoteket i god tid innan läkemedlet tar slut hemma i de fall det är möjligt. Riktlinjen är att försöka ha en egenberedskap på ungefär en månad.

Läkemedelsbrist

Under de senaste åren har vi sett ökat problem med att läkemedel "tar slut" i Sverige vilket också kallas för att de är restnoterade eller att vi har läkemedelsbrist. Orsakerna till detta varierar men beror främst på att tillverkarna har produktionsproblem eller att efterfrågan har ökat, dvs. tillverkarna klarar av olika anledningar inte av att producera tillräckligt mycket läkemedel som patienterna behöver. Detta leder till problem för många patienter men är också en extra belastning för sjukvården och apoteken. För de flesta restanmälda läkemedlen finns ett direkt utbytbart läkemedel som apoteken kan byta till. I många situationer går det att byta till en annan styrka, förpackningsstorlek, beredningsform eller ett läkemedel med liknande men inte exakt samma substans. Det kräver dock ett nytt recept. Farmaceuter på apotek skulle kunna göra mycket mer för att lösa dessa situationer och Läkemedelsverket har i uppdrag att utreda detta.

Restnoterade läkemedelsförpackningar, år 2018–2023

Källa: Läkemedelsverket

INTERVJU MED FARMACEUT OM BRISTER

Khoshawist Ali är apotekschef och har lång erfarenhet av att hantera restnoteringar och läkemedelsbrister. Vilka läkemedel som är restnoterade och hur stort problemet är varierar över tid. Men hon ger också lugnande besked kring vad apoteken kan göra idag för att hjälpa sina kunder.

– Vi på apoteket kommer oftast att lösa problemet. Även om det inte finns på vårt apotek brukar vi undersöka om läkemedlet finns på ett annat apotek i närheten eller nära där kunden bor för att göra kunderna nöjda. Är det fråga om generika så hittar vi oftast ett annat läkemedel eller annan förpackningsstorlek.

Hur mycket tid som läggs på att hantera bristsituationer går inte att svara på enligt Khoshawist. Om det finns information i förväg underlättar det, då behöver hon inte lägga lika

mycket tid på att undersöka olika alternativ. Via FASS

går det även att se om det finns på andra apotekskedjor, berättar hon.

– Men vi skulle kunna göra mer. Att kunna expediera läkemedel med annan styrka, exempelvis om Levaxin med styrka 50 mikrogram är restnoterad, skulle det vara önskvärt om jag istället kunde expediera en förpackning med styrka 25 mikrogram och att kunden istället tar två tabletter, utan att behöva kontakta läkare. Även förnyelse av recept med en minsta förpackning utan att kontakta läkare skulle underlätta för kunden, det kan exempelvis vara fråga om blodtrycksmediciner.

8. LÄKEMEDEL OCH HÅLLBARHET

Hållbarhet och miljöfrågor har blivit allt viktigare för den svenska apoteksbranschen och för flera företag är det en tydlig profilfråga. Jämfört med apoteksbranscher i andra länder så har vi i Sverige tagit stora kliv fram. Idag anser vi att det inte går att arbeta med hälsa utan att samtidigt också ta ett bredare hållbarhetsansvar.

Miljöskadliga läkemedel

Läkemedel innehåller aktiva substanser som ibland kan vara svårnedbrytbara och skadliga om de kommer ut i naturen. Dagens reningsverk är ofta inte tillräckligt avancerade så att de kan rena bort alla substanser vilket innebär att läkemedelsrester skadar andra levande organismer och djur. De allra flesta läkemedel gör så pass stor medicinsk nytta att de ska användas, trots att de kan innebära risker för miljön. Då är det extra viktigt att apoteken ger råd och vägledning i samband med läkemedelsbehandling och bidrar därmed även till mindre miljöskada. Exempel på detta är korrekt användning och återlämning av antibiotika, könshormoner och diklofenak.

Bild från Swedwatch

Ansvarfull försäljning av diklofenak

Svenska reningsverk har svårt att bryta ner substansen diklofenak, som har en vetenskapligt belagt negativ påverkan på miljön och överskrider med råge de gränsvärden som Havs- och vattenmyndigheten har

satt upp. Trots detta klassar Läkemedelsverket diklofenak gel som receptfritt.

Mot bakgrund av detta har apoteken sedan 2018 en branschöverenskommelse om att alla svenska apotek ska informera sina kunder om att diklofenak påverkar miljön negativt och bör användas med eftertanke. Därefter har branschen valt att flytta diklofenak bakom disk och säljs enbart efter rådgivning, både i butik och e-handel. Både Läkemedelsverket och den så kallade Treklöverutredningen har föreslagit att miljöskadlighet ska vara ett kriterium för att inte sälja receptfria läkemedel utanför apotek och använder diklofenak som exempel.

Överblivna läkemedel

Oanvända läkemedel ska kasseras korrekt och förbrännas i särskilt godkända anläggningar. För att denna hantering ska ske så säkert som möjligt uppmanas allmänheten att lämna in sina överblivna läkemedel till apotek. Svenska öppenvårdsapotek måste enligt lag ta emot läkemedelsrester från allmänheten.

Totalt samlade alla svenska apotek in cirka 1 400 ton läkemedelsrester år 2023. Jämfört med andra länder är detta en mycket hög nivå. Det framgår i en rapport från OECD "Management of pharmaceutical household waste, OECD 2022 Paris".

Apoteken lägger ner både tid och pengar på att ta emot oanvända läkemedel. För detta arbete kompenseras inte apoteken fullt ut, tvärt om. Kostnaderna för att ta emot oanvända läkemedel ökar varje år och ligger på över 20 miljoner kronor. Det sker dessutom en del incidenter kopplade till återlämnande av läkemedel. Det handlar ofta om nålar och farligt avfall som lämnas på apotek trots att det ska återlämnas hos kommunernas återvinningscentraler. Kommunerna tillämpar inte alltid sitt ansvar i praktiken utan i stället hänvisar de flesta kommuner till apotekens insamlingsansvar. Apoteken önskar med anledning av detta att kommunernas ansvar förtydligas och har bland annat inlett ett samarbete med Avfall Sverige angående hur riktlinjer för hantering av kanyler ska formuleras.

Den stora andelen överblivna läkemedel är ett problem. En anledning till att läkemedel blir liggande i hemmet är att läkemedelsindustrin inte i tillräckligt stor omfattning tillhandahåller startförpackningar av

läkemedel till patienter som ska börja med ett nytt läkemedel eller ny styrka. Många läkemedel säljs enbart i större förpackningar även om en mindre förpackning täcker behandlingen. En annan anledning till att läkemedel blir liggande i hemmet är att patienterna inte känner igen läkemedlet. Systemet med periodens vara innebär att patientens läkemedel ofta får olika namn, färg och form. Detta förvirrar för många patienter. Längre utbytesperioder i systemet skulle underlätta och skapa trygghet i läkemedelsbehandlingen för många patienter, särskilt de som har många olika läkemedel.

Välvald – apotekens krav för ansvarsfull läkemedelsanvändning

2021 lanserades Välvald på landets över 1 400 apotek och e-handel. Det är en symbol som visar vilka receptfria läkemedel som uppfyller apotekens krav på ansvarsfull läkemedelstillverkning.

Välvald togs fram då apoteken upplevde en frustration över den sekretess som råder inom läkemedelsindustrin gällande produktion av läkemedel. Det är allmänt känt att en stor del av aktiva substanser tillverkas i Kina och Indien samt att branschen kännetecknas av långa leverantörskedjor och konfidentiella avtal. Läkemedel som vi i Sverige blir friska av kan samtidigt skada människor, djur och natur på andra sidan jorden.

Då det idag inte finns någon etablerad hållbarhetsmärkning inom läkemedelsområdet valde vi att påbörja den resan själva. Välvalds övergripande mål är att bidra till en mer hållbar läkemedelsproduktion och

kunna ge apotekens kunder möjlighet att göra val av receptfria läkemedel baserat på ansvarsfull tillverkning.

Kriterierna för att ingå i Välvald har utvecklats kontinuerligt. Vid start granskades enbart läkemedelsföretagens övergripande hållbarhetsarbete. Nu ställs skarpa krav att de enskilda produkterna ska tillverkas med respekt för mänskliga rättigheter, arbetares rättigheter, miljö samt fritt från korruption. Verifierande dokumentation krävs på att dessa krav ställs bak i leverantörskedjan för aktiv substans.

I våra kontakter med läkemedelsföretag kan vi konstatera att flera företag arbetar aktivt med hållbarhet och klimatfrågor. Flera av de företag som säljer receptfria läkemedel i Sverige lägger ner ett stort och tidskrävande arbete för att få fram rätt information som motsvarar Välvalds krav. Flera företag har uppgett att de har utvecklat sina krav gentemot underleverantörer i linje med Välvald kriterier.

Apoteksföretagens arbete med hållbarhetsfrågor

Miljö och hållbarhet är ofta viktiga profilfrågor för många apoteksföretag. Samtidigt ser de flesta apotek att läkemedel och hållbarhet är ett område där samarbete är viktigare än profilering och konkurrens. Under 2023 genomfördes till exempel en stor branschgemensam workshop inför kommande strikta lagkrav om hållbarhetsrapportering. En gemensam frågeställning är hur apotek ska hållbarhetsrapportera läkemedels påverkan på det omgivande samhället. För receptbelagda läkemedel styr inte apoteken över produktion, förpackning, transport eller mängd sålda varor.

Apotekens krav på ansvarsfull läkemedelstillverkning

9. AFFÄRSUTVECKLING HOS APOTEKSFÖRETAGEN

Det sker ständig affärsutveckling i apoteksbranschen. För att ge en bild av bredden och initiativkraften hos företagen att möta kunderna med största möjliga kundnytta presenteras ett antal exempel från året i detta kapitel.

Kronans apotek

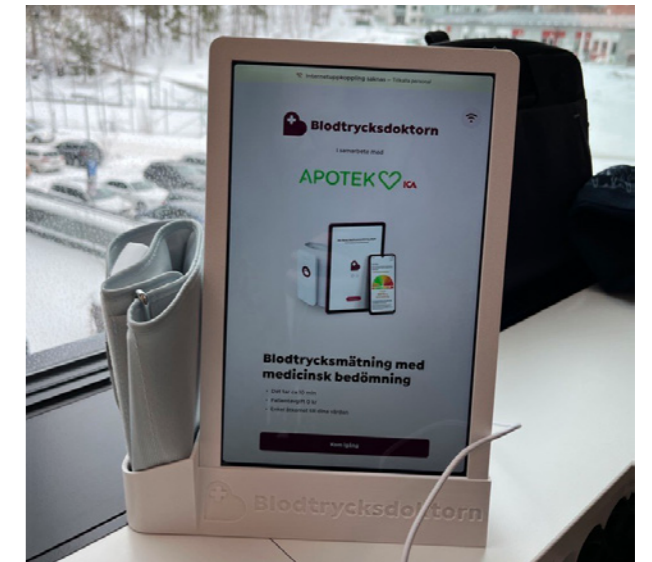
Hösten 2022 gick Apoteksgruppen och Kronans Apotek ihop till ett bolag under det gemensamma varumärket Kronans Apotek. Hösten 2023 påbörjades omställningen av Apoteksgruppens cirka 200 apotek till Kronans Apotek och nu är majoriteten av apoteken omprofilerade. Med över 500 apotek går företaget in i 2024 som en apotekskedja, med branschens största butiksnät samt e-handel. Fokus i form av affärsutveckling har varit att finnas nära kunden, oavsett om hen väljer att besöka apoteket fysiskt eller digitalt.

Apotek Hjärtat

Under 2023 har Apotek Hjärtat tillsammans med Blodtrycksdoktorn tagit fram en tjänst för blodtrycksmätning på ca 150 apotek runtom i landet. I anslutning till blodtrycksmätningen får kunden

en digital återkoppling med medicinsk kommentar och rekommendation utifrån mätvärdet och den information som lämnats av kunden själv, via den digifysiska mätstationen. Tjänsten journalförs av en sjuksköterska och kunden har även möjlighet att få utredning och behandling via Blodtrycksdoktorn.

Doz Apotek

2023 var året då Doz apotek etablerades som ny apotekskedja. Omskytningen från förra detta Lloyds skedde i slutet av 2022. Doz har öppnat ett par apotek under året, det har skett i samarbete och anslutning till Coopbutiker. Doz var den första apoteksaktören som införde digitala kvitton och har fortsatt investera i en ny e-handelsplattform för att förbättra det digitala kunderbjudandet.

Bild från Apoteket

Apoteket AB

Apoteket AB har satt klimatmål godkända av Science Based Targets initiative (SBTi) och arbetar för att minska utsläppen. Det gör företaget bland annat genom att uppmuntra sina leverantörer att sätta vetenskapliga klimatmål och de leverantörer som ansluter sig till SBTi syns på Apotekets gröna

lista. Gröna listan har visat sig vara en positiv kraft för att belysa vikten av klimatmål och målmedvetet arbete för att nå dem. Vid årsskiftet var 40 procent av Apotekets leverantörer anslutna.

ApoEx

ApoEx är det enda renodlade sjukhusapoteket i Sverige vilket innebär att de levererar upphandlade läkemedel och andra tjänster till regioners vårdenheter. Under året har företaget lanserat ett nytt modernt system under namnet ApoSuite. Systemet har moduler för såväl beställning, orderberedning, lagerhantering, dosförpackning samt tillverkning och beredning.

Apotea

Apotea har under 2023 fokuserat på att fördubbla automationen i logistikverksamheten i Morgongåva. En kategori som ökade stort för Apotea 2023 var försäljningen av receptbelagda läkemedel och genom att automatisera delar av flödet runt expeditionen av läkemedel underlättar man för farmaceuterna i deras arbete samtidigt som hanteringen blir säkrare. Apotea har dessutom under året tagit fram ”Akutryggsäcken” som doneras till det krigsutsatta Ukraina. Ryggsäckarna bärs av militärsjukvårdare för att snabbt kunna ge akutmedicinsk hjälp direkt på plats vid fronten.

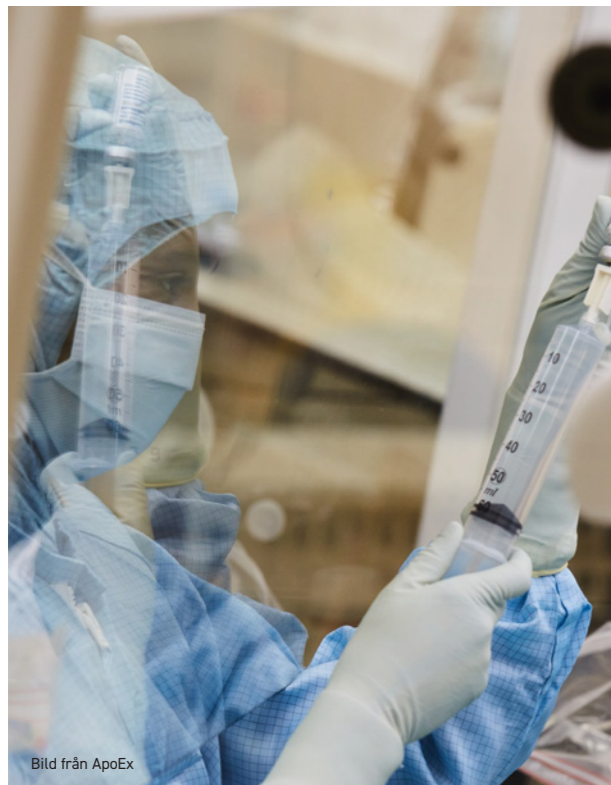

Bild från ApoEx

Bild från Apotea

10. OM SVERIGES APOTEKSFÖRENING

Sveriges apoteksförening representerar de företag som bedriver apoteksverksamhet i Sverige. Föreningen är en branschorganisation. Vårt uppdrag är att verka för ändamåls-enliga och stabila förutsättningar för apoteken. Genom våra medlemmar företräder vi i princip samtliga öppenvårdsapotek och sjukhusapotek.

Verksamheten bedrivs genom föreningen Sveriges apoteksförening samt det helägda servicebolaget SA Service AB. Servicebolaget arbetar bland annat med juridisk och annan rådgivning inom apoteksområdet, företagsinriktade projekt samt vissa branschgemensamma annonserings- och marknadsföringsfrågor. SA Service erbjuder även månatlig försäljningsstatistik samt aktuell information och omvärldsbevakning om apoteksmarknaden och utarbetar underlag gällande apoteksbranschen.

Vid 2023 års utgång hade Sveriges apoteksförening nio medlemmar som tillsammans drev nära 100 procent av landets 1 405 öppenvårdsapotek,

sju e-handelsapotek samt 27 sjukhusapotek. En av föreningens medlemmar är Sveriges Oberoende Apoteksaktörers Förening (SOAF) som organiserar cirka 45 fristående apoteksentreprenörer. Detta innebär att vi representerar näst intill samtliga apotek i Sverige – från landets största kedjor till små enskilt drivna apotek.

Som branschförening är det viktigt att delta i debatten och visa apotekens samhällsnytta och potential. En av våra viktigaste uppgifter är därför att vara branschens röst i omvärlden och bidra till att öka kunskapen om branschen och dess frågor.

Sveriges apoteksförening är remissinstans för apoteksmarknaden. Vi företräder branschen gentemot politiker och beslutsfattare, myndigheter, Regeringskansliet samt andra branschföreningar. Särskilt viktiga frågor i branschens relationer med omvärlden är att verka för hög kvalitet, god patientsäkerhet, goda ekonomiska förutsättningar, kvalitativa farmaceutiska utbildningar och hög kompetens inom branschen.

Björn Falkenhall (chefsekonom), Fredrik Boström (chefsfarmaceut), Lisa Stern Ödmark (chefsstrateg) och Vd Johan Wallér.

SA SERVICE AB/SVERIGES APOTEKSFÖRENING
REGERINGSGATAN 60, 111 56 STOCKHOLM
INFO@SVERIGESAPOTEKSFÖRENING.SE | 070-239 16 06

**Sveriges
Apoteksförening**

WWW.SVERIGESAPOTEKSFÖRENING.SE
WWW.JOBBAPAPOTEK.SE
WWW.APOTEKSWIKI.SE